

Hacı Selim Ağa'nın Kitaplarından 1386 Tarihli Bir Mesnevî: Kitap Sever Bürokratlar ve Aileler

A *Mathnavî* dated 1386 among the Manuscripts of Hacı Selim Ağa: Bibliophile Bureaucrats and Families

Zeren Tanındı¹

ÖZ

Türkiye müze ve kütüphanelerindeki el yazmalarla ilgili çalışmalar 12.-14. yüzyıllar boyunca Anadolu'da kurulan devletlerin, daha sonra Osmanlı sultanları ve devlet adamlarının sanatlı kitap biriktirme meraklarının öğrenilmesine yol açtı. Hacı Selim Ağa da bir devlet adamıydı ve 18. yüzyılın ilk yarısında yetmişmiş seçkin bir kişi, reisülküttap Mustafa Efendi'nin manevi evladıydı. Mustafa Efendi'nin oğlu Âşir Efendi babasının vasiyeti gereği zarif bir kütüphane binası yaptırmıştı. Torun Hafid Efendi de kitap biriktirme meraklısıydı. Böyle bir çevrede yetişen Hacı Selim Ağa da içinde sanatlı kitapların da olduğu kitaplarını Üsküdar'da tesis ettiği kütüphaneye vakfetti. 1386 tarihli Mevlânâ'nın Mesnevîsi de bunlardan biridir. Kitabın tezhiplerinin tasarım özelliği bir yüksek lisans tezine konu olmuştu; fakat kitabın hayat hikâyesi araştırılmamıştı. Makalede bu husus üzerine yoğunlaşıldı. Zira kitabın geçirdiği son onarımda meydana çıkarılan bir mühür ve bir kayıt eserin hayat hikâyesini aydınlatan önemli bir bulgu olarak öne çıktı. Hattatın çalışmasının bu kitapla sınırlı olmadığını da başka kitapların ketebelere kanıtladı. Kitabın muhtemel ilk sahibi ve varislerinin kimliği açıkça belli olmuyordu ama ailenin varisinin sahip olduğu bir kitabın ilk ve son yapraklarındaki kayıtların okunması aile hakkında ipuçları verdi. Nadide kitabın üstat bir elden çıkan tezhiplerinin üslubu tekrar incelendiğinde ise sanatçının takipçisinin olduğu ve onun üslubunun yankılarının 15. yüzyılın başlarına kadar sürdüğü anlaşıldı. Hacı Selim Ağa'nın bu kitabı ve makalede tartışılan diğer kitaplar, 14. yüzyıl sonlarıyla erken 15. yüzyılda yüksek kültürlü seçkinlerin sanatlı kitap biriktirme kültürünü, onların meraklarının ürünlerini göz önüne getirdi; bilinenleri zenginleştirdi.

Anahtar kelimeler: *Mesnevî*, Selim Ağa, Müstencid, mühür, kütüphane

ABSTRACT

Research on manuscripts preserved in Turkish museums and libraries have extended our knowledge of bibliophiles in the states established in Anatolia between the 12th and 14th centuries, and subsequently in the Ottoman Empire, where Ottoman sultans and statesmen collected artistic manuscripts. One Ottoman bibliophile was Hacı Selim Ağa, a statesman and member of the elite in the first half of the 18th century who was adopted son of the *reisülküttap* (the head of court scribes) Mustafa Efendi. The latter's biological son, Âşir Efendi,

¹(Emekli Prof. Dr.), Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Bursa, Türkiye

ORCID: Z.T. 0000-0002-4464-6546

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Zeren Tanındı,
Bursa, Türkiye
E-posta: zeren@uludag.edu.tr

Başvuru/Submitted: 11.01.2022
Revizyon Talebi/Revision Requested: 25.04.2022
Son Revizyon/Last Revision Received: 27.04.2022
Kabul/Accepted: 19.05.2022
Online Yayın/Published Online: 24.05.2022

Atıf/Citation: Tanındı, Zeren, "Hacı Selim Ağa'nın Kitaplarından 1386 Tarihli Bir Mesnevî: Kitap Sever Bürokratlar ve Aileler", *Sanat Tarihi Yıllığı - Journal of Art History* 31 (2022), 455-488.
<https://doi.org/10.26650/sty.2022.0001>

commissioned an elegant library building following his father's last wishes, and his grandson Hafid Efendi was also a bibliophile. Hacı Selim Ağa, founded a library in the district of Üsküdar and endowed it with his collection of books, which included illuminated manuscripts. One of these was a copy of Mavlânâ Jalâl al-Dîn Rûmî's *Mathnavî*, dating from 1386. The design of the manuscript's illumination has been the subject of a master's thesis; the manuscript's life story, which has so far not been researched, is the focus of this paper. A seal impression and an annotation revealed in the course of the latest repairs to the manuscript were important findings that shed new light on its life story. Colophons in manuscripts provide evidence of other works by the same calligrapher. Although the identities of the first owner and their heirs are not completely clear from these findings, annotations on the first and last leaves of a manuscript owned by a descendant have offered valuable clues about the family. Upon reexamining the illumination of the *Mathnavî* in question, which was the work of a master artist, it became evident that other artists also emulated his style, which continued to be influential into the early 15th century. This book, belonging to Hacı Selim Ağa, and other books discussed in the article have made significant contributions to our knowledge of book collecting among cultured intellectuals during the late 14th and early 15th centuries.

Keywords: *Mathnavî*, Selim Ağa, Mustanjid, seal, library

EXTENDED ABSTRACT

The 18th century was a period when sultans and dignitaries of the Ottoman state competed in the construction of independent library buildings and endowed these institutions with books. Hacı Selim Ağa (d. 1789), prominent figures of the period, was among those who commissioned a library and a primary school in Üsküdar, Istanbul; he endowed his books to the library. These books were stamped with Hacı Selim Ağa's *wakf* seal, which was large and oval with a pyriform crest and bore the date 1196 (1781-82). Hacı Selim Ağa was succeeded by Hacı Mustafa Efendi (d. 1749), a statesman during the reign of Mahmud I who served as ambassador to Vienna and was later appointed as the *reîsülküttâp* (the head of court scribes). Hacı Mustafa Efendi built a detached library building in Kastamonu and planned to build a similar library in the Bahçekapı district of Istanbul, but his death prevented the realization of this project. However, he had already had a large pyriform seal made, bearing the date 1154 (1741-42), for stamping the books to be endowed. The form of the crest and the writing on this seal reveal that Hacı Selim Ağa based his own seal on that of his patron. Hacı Mustafa Efendi's plan to found a library was carried out posthumously by his son Mustafa Âşir Efendi (d. 1804), one of the *şeyhülislâms* (a supreme religious authority) who served during the reign of Sultan Selim III. Âşir Efendi placed both his father's and his own books in what became known as the Âşir Efendi Library, and his son Hafid Efendi (d. 1811), who served as *kadıasker* (a supreme judge) of Rumelia, later endowed the library that had been founded according to the wishes of his grandfather with his own books. Âşir Efendi's adopted brother Hacı Selim Ağa also took a close interest in this library.

One of the books in Hacı Selim Ağa's library was a copy of Mavlânâ Jalâl al-Dîn Rûmî's (d. 1273) *Mathnavî* (Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Hacı Selim Ağa Yazma Eser Kütüphanesi. No. 554). The first royal illuminated *Mathnavî* manuscripts were produced in Central and Eastern Anatolia during the late 13th and 14th centuries for intellectuals who adopted the literary culture of this locality. The *Mathnavî* manuscript belonging to Hacı Selim Ağa may also be considered a royal book. However, two chapters from the beginning

are missing, and the book currently consists of only the third, fourth, fifth, and sixth chapters. Recently, the book was restored, making folio 1a and the colophon readable. This provided valuable new information about the life story of this *Mathnavî*, and the repaired illuminations were examined. The manuscript was copied in *raykhâni* script by the calligrapher Ahmad ibn Muhammad al-Mavlavî al-Mutafaqqih between April 12 and April 21, 1386, and the start of each chapter was decorated by a master illuminator.

The same calligrapher transcribed a copy of *Dîvân* by Sultan Walad, Mavlânâ' son, between May 26 and June 3, 1391, for Mustanjid ibn Satı al-Mavlavî al-Arzinjânî, and this work was also illuminated. This suggests that Hacı Selim Ağa's *Mathnavî* might have been prepared for him or his father. The father, Amir Satı (d. 1386), was a statesman in Erzincan and its environs in the second half of the 14th century. The fact that the seal of Sultan Selim II was stamped on the first and last folios of Selim Ağa's *Mathnavî* indicates that the first two parts of the book were already missing when it came into the possession of Selim II. It is understood from the inscription *sancaktan gelen* (coming from *sanjak*), written on the first folio of the manuscript that Selim probably owned the book in Konya sanjak (sub-province) when he served as governor there. The *Mathnavî* manuscript may have been given to Hacı Selim Ağa, an important statesman, as a gift from the court.

This copy of the *Mathnavî* in the Hacı Selim Ağa Library in Istanbul has been produced by master illuminators of the medieval Islamic world and stands out among the other works of the period that have survived. When this book and others related to it are considered as a whole, it is found their artistic characteristics, colophons and records of ownership, seal impressions, and annotations on their pages contain enlightening information about the cultural milieu of the period. The cultural heritage of a bibliophile family with a long history and a tradition of high culture that can be traced to three generations, who lived in the central and eastern regions of Anatolia and had close relationships with their neighbours, is reflected in their books; it has let to a treasure trove of manuscripts surviving till the present day. Thus, two elite families of highly cultured bibliophiles who served as bureaucrats—one family in Erzincan and Konya consisting of a father, son and grandson and the other in Istanbul consisting of a father, two sons (adopted and biological), a grandson—were represented by manuscripts in a library in the Üsküdar district of Istanbul.

New research on Amir Satı and his family's patronage of manuscripts shows that they were not the only patrons in the second half of the 14th century. Based on the artistic features of an illuminated manuscript of the *Bazm u Razm*, the highly cultured Qadi Burhan al-Dîn Ahmad (d. 1398), known as the Sultan of Sivas, who ruled the Eretnids, was also a patron. When I examined royal manuscript copies of works by poets, some from Anatolia and others who had migrated to the area from other countries, it became clear that members of the Anatolian ruling classes, despite being beset by all kinds of difficulties, did not spend all their time at war and were able to indulge their tastes and interests. These members of the elite, who were highly cultured and refined, evidently had relations with the cultures around them and were aware of contemporary artistic activities. Thus the extent of cultural achievement in mediaeval Anatolia is attested not only by works of architecture but also manuscripts as silent witnesses in libraries.

Kitap Sever Hacı Selim Ağa

Osmanlı devletinde Sultan III. Ahmed (s. 1703-1730) ve I. Mahmud (s. 1730-1754) gibi padişahların ve devletin ileri gelenlerinin müstakil kütüphane binalarının inşası için adeta yarış içinde olduğu ve bu kütüphanelere kitap vakfettiği bir dönem 18. yüzyıl olmuştur.¹ Kütüphane banileri kitaplara basılmak üzere hem biçim hem de içerik olarak özel tasarlanmış vakıf mühürleri de hazırlamışlardır. Dönemin ileri gelen şahsiyetlerinden Hacı Selim Ağa (ö. 1789) da böyle davranmıştır. O, İstanbul'da Üsküdar'da 1782'de sıbyan mektebiyle birlikte bir de kütüphane inşa ettirmiş; kütüphaneye 1200 civarında kitap vakfetmiş ve bu kitaplara Hacı Selim Ağa'nın tepe kısmı armudi biçimli oval iri 1196 (1781-1782) tarihli vakıf mührü basılmıştır.² Hacı Selim Ağa, I. Mahmud dönemi devlet adamlarından Viyana elçiliğinden sonra reisülküttâplık görevine getirilen Hacı Mustafa Efendi'nin (ö. 1749) yanında büyümüştür. Hacı Mustafa Efendi'nin Belgrad'da ve Kastamonu'da hayır eserleri yaptırdığı, bunlar arasında Kastamonu'daki Nasrullah Cami avlusunda müstakil bir kütüphane binasının da bulunduğu bilinir.³ İstanbul'da Bahçekapı'da müstakil bir kütüphane yaptırma girişimi ise ölümüyle gerçekleşmemiştir. Ancak vakfettiği kitaplara basılmak üzere iri armudi biçimli 1154 (1741-1742) tarihli mührü hazırlamıştır.⁴ Bu mührün tepe kısmının biçimi ve içerdiği yazıdan anlaşıldığı gibi Hacı Selim Ağa da kendi vakıf mührünü hamisinin mühründen esinlenerek hazırlamıştır. Hacı Mustafa Efendi'nin kütüphane yaptırma girişimini oğlu, Sultan III. Selim (s. 1789-1807) döneminin şeyhülislâmlarından Mustafa Âşir Efendi (ö. 1804) yerine getirir.

- 1 Yavuz Sezer, "The Architecture of Bibliophilia: Eighteenth Century Ottoman Libraries" (Doktora tezi, Massachusetts Institute of Technology, 2016). Osmanlı padişahlarının ve devlet adamlarının mevcut kitap koleksiyonlarıyla ilgili yapılan araştırmalar son yıllarda fazlalaştı, yayımlar da yapıldı. Son yayımlar için: Tülay Artan, "El Yazmaları Işığında Bir Çevre ve Çehre Eskizi: Kadızâdeliler, Müceddidiler ve Damad İbrahim Paşa (1730)," *Müteferrika* 50 (2016): 51-143; Tülay Artan, "18. yüzyıl Başında Osmanlı Bilgi Üretimi ve Dağılımı: Yazma Eser Koleksiyonları ve Koleksiyonerler Arasında Şehit Ali Paşa'nın Yeri," *Müteferrika* 58/2 (2020): 5-40; Gülrü Necipoğlu, vd. haz. *Treasures of Knowledge: An Inventory of the Ottoman Palace Library (1502/03-1503/04)*, 2 cilt, (Leiden-Boston: Brill, 2019); Yoichi Takamatsu, "I. Mahmud Döneminde Ayasofya Kütüphanesi ve Koleksiyonu," *Gölgelenen Sultan, Unutulan Yıllar: I. Mahmud ve Dönemi (1730-1754)* 1 içinde haz. Hatice Aynur (İstanbul: Dergâh, 2020), 344-345; Zeynep Atbaş, "Topkapı Sarayı Müzesi III. Ahmed Kütüphanesi'ne Kayıtlı Kitaplardaki Mühür ve Mülkiyet Kayıtları/Stamps and Ownership Records on Books in the Ahmed III Collection of the Topkapı Palace Museum Library," *ICTA: 16th International Congress of Turkish Art/16. Uluslararası Türk Sanatları Kongresi, 3-5 October/Ekim 2019. Bildiriler*, haz. Serpil Bağcı (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023), (baskıda); Nil Baydar, "Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Turhan Valide Koleksiyonundaki Sultan II. Mehmed'e İthaf Edilen Yazma Kitaplar: Kodikolojik Bir İnceleme," *ICTA: 16th International Congress of Turkish Art/16. Uluslararası Türk Sanatları Kongresi, 3-5 October/Ekim 2019. Bildiriler*, haz. Serpil Bağcı (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023) (baskıda)
- 2 İsmail E. Erünsal, "Hacı Selim Ağa Kütüphanesi," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 14 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996) 498; İsmail E. Erünsal, *Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri. Tarihi Gelişimi ve Organizasyonu* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2008), 250; İsmail E. Erünsal, *Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik. Tarihi Gelişimi ve Organizasyonu* (İstanbul: Timaş, 2015), 226; Günay Kut ve Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1984), 189; Sezer, "The Architecture of Bibliophilia" 202-203.
- 3 Erünsal, *Osmanlı Vakıf*, 219-221, 270-271; Erünsal, *Osmanlılarda Kütüphaneler*, 200-201; Sezer, "The Architecture of Bibliophilia" 84-85.
- 4 Kut ve Bayraktar, *Yazma Eserlerde*, 183-184.

Kütüphane babasının planladığı yerde yapılır (1800). Bu zarif bina günümüzde Âşir Efendi caddesiyle, Sultanhamam caddesinin kesiştiği köşede yükselir.⁵ “Âşir Efendi Kütüphanesi” adını almış olan kütüphaneye Âşir Efendi hem babasının hem de kendisinin kitaplarını yerleştirir. Âşir Efendi’nin oğlu Rumeli Kadıaskeri Hafid Efendi de (ö. 1811) kitaplarını dedesinin vasiyeti olan bu kütüphaneye koyacaktır.⁶ Âşir Efendi’nin vakfiyesinden onun Hacı Selim Ağa’nın kütüphanesiyle de yakından ilgilendiğini anlıyoruz.⁷ 18. yüzyılın ortalarından 19. yüzyılın başlarına kadar uzanan bir sürede İstanbul’da yetişmiş seçkin bir ailenin zengin kültür birikimi bu vakfiye kayıtlarından ve kütüphane binalarından izlenebilir.

Kitap biriktirme kültürünü yanında büyüdüğü Reisülküttâp Mustafa Efendi’den aldığına şüphe olmayan ve hamisinin çocukları ve torunuyla da yakın olduğu anlaşılan Hacı Selim Ağa’nın kütüphanesinin kitaplarından birisi bu makalenin konusu olan Mevlânâ Celâleddin Rûmî’nin eseri *Mesnevî*’dir (Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Hacı Selim Ağa Yazma Eser Kütüphanesi. No. 554).⁸ Daha sonraki satırlarda kısaca HSA 554 şeklinde anılacak bu kitap olumsuz şartlarda kaldığı için son derece yıpranmış durumdaydı; dolayısıyla araştırmacılara çıkarılamıyordu ve kitapla ilgili bilgi kütüphane defterinde yazılanlarla sınırlıydı. Son yıllarda üstat ellerin onardığı kitap araştırmaya açılabilir ve Orta Çağ Anadolu kitap sanatını, kültür tarihini zenginleştiren yeni bilgilere ulaşılmasını sağladı.⁹

Mevlânâ Celâleddin Rûmî’nin (ö. 1273) *Mesnevî* adıyla tanınan eseri yazarın ölümünden kısa bir süre sonra yüksek kültür zevkine sahip seçkinlerin himayesinde 13. yüzyılın ikinci yarısında altı bölüm halinde tasarlanmaya başlanmış; her bölümün başlangıç sayfaları, zahriye, levha, serlevha, unvân olmak üzere tezhiplerle donatılmıştır. Bu tasarım düzeni 14. yüzyılda Orta ve Doğu Anadolu coğrafyasında hazırlanan *Mesnevî* nüshalarının sultanî olanlarında sürdü ancak yüzyılın sonlarına doğru hazırlananlarda zahriye ve levha tezhiplere nadiren yer verildi. Sadece Mevlânâ’nın değil oğlu Sultan Veled’in (ö. 1312) eserleri de 14. yüzyılda Orta ve Doğu Anadolu coğrafyasında tezhiplerle donatılarak bu coğrafyanın edebî kültürünü benimsemiş, yüksek kültür sahipleri için hazırlandı.¹⁰ Kitapların tezhipleri dışında önemli bir özelliği de kitap boylarının

- 5 Semavi Eyice, “Âşir Efendi Kütüphanesi: Mimari,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 4 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991), 8-9; Erünsal, *Osmanlı Vakıf*, 271-272; Erünsal, *Osmanlılarda Kütüphaneler*, 243.
- 6 Erünsal, *Osmanlı Vakıf*, 250; Erünsal, *Osmanlılarda Kütüphaneler*, 243-244. Ailenin kitaplarının bir kısmı günümüzde Süleymaniye Kütüphanesi’ndedir. Reisülküttâp Mustafa Efendi’nin, oğlunun, torunun ve manevi oğlu Hacı Selim Ağa’nın mührünü taşıyan bir grup müzehhep ve musavver kitap da İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi’ne Âşir Efendi Kütüphanesi’nden ve Hacı Selim Ağa Kütüphanesi’nden getirilmiştir: Kemal Çiğ, “Türk ve İslam Eserleri Müzesindeki Minyatürlü Kitapların Kataloğu,” *Şarkiyat Mecmuası* III (1958), 64-65, 67-68, 71, 74-76, 87.
- 7 Erünsal, *Osmanlı Vakıf*, 271; Erünsal, *Osmanlılarda Kütüphaneler*, 243.
- 8 Kitabın tezhip tasarımının ilk çalışması için: Hasan Korkmaz, “Süleymaniye Kütüphanesinde Bulunan Mesnevî’lerin Bezeme Özellikleri” (Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2008), 71-86.
- 9 Onarım sonrasında bu nâdiye kitabı bana göstererek sanat özelliği konusunda görüşüme başvurma inceliğinde bulunan, onarımla ortaya çıkan bilgileri benimle cömertçe paylaşan, bitmek bilmeyen sorularımı sabırla yanıtlayan Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Yazma Eser Kurumu Başkanlığı Kitap Şifhanesi ve Arşiv Dairesi Başkanı Nil Baydar’a ve yayın izni veren kütüphane yetkililerine teşekkür ederim.
- 10 13.-14. yüzyıl müzehhep *Mesnevî* nüshalarının tezhip tasarımları için: Zeren Tanındı, “1278 Tarihli En Eski Mesnevî’nin Tezhipleri,” *Kültür ve Sanat* 8 (1990): 17-22; Zeren Tanındı, “Anadolu Selçuklu Sanatında Tezhip: Müzehhip Muhlis b. Abdullah el-Hindî ve Halefleri,” *Arkeoloji ve Sanat Tarihi Araştırmaları. Yıldız Demiriz’e*

bazısında elli santim dolayında tasarlanmasaydı. İslam dünyasında 13.-14. yüzyılda hiçbir edebiyat eseri Mevlânâ'nın eserlerinin hem ölçü hem tezhip tasarımı bakımından ihtişamlı haline ulaşamadı. Ulaşabilen sanatlı kitapların önde gelenleri ise, çoğu İlhanlı ve Memlûk topraklarında, padişahların ve seçkin çevrelerin yaptırdığı eğitim ve din kurumlarına, hanedan mensuplarının türbesine vakfedilmek üzere tasarlanmış üstat sanatkârların tezhiplediği ve ciltlediği, boyları elli santim ve daha büyük ölçüde hazırlanmış Kur'ân-ı Kerîm nüshalarıydı.¹¹

1386 Tarihli *Mesnevî*: Sayfalar, Mühürler ve Kayıtlar

HSA 554'ün sayfaları 53 x 37 cm ölçüsündedir.¹² Ancak kitabın sayfalarının özgün halinin iki üç santim daha büyük olduğu son onarımda anlaşılmıştır. Mevlânâ'nın *Mesnevî*si altı bölüm halinde yazılmıştır. *Mesnevî*'nin HSA 554 nüshasında bugün ilk iki bölüm eksiktir. 185 yapraklık metin reyhânî hatla her sayfada dört sütun üzerine 27 satır halinde siyah mürekkeple yazılmış; kırmızı renkle cetvelenmiş bazı sayfalara (y. 121-127) cetvel çekilmemiştir. Kitabın 1a yaprağı ile ketebe sayfası da onarıldıktan sonra bu sayfalardaki yazılar okunabilir hale gelmiş; kitabın hayat hikâyesini zenginleştiren bilgilere ulaşılabilmiş ve onarılan tezhipler incelenebilmiştir. Onarımla meydana çıkan bilgilerden biri y. 1a'da yer alır (F.1). Sayfanın üst kısmında devamı okunamayan *kitap mesnevî* ibâresi görülür. İbarenin alt kısmında *sancaktan gelen*, daha altta *mesnevî* yazısı vardır. Aynı sayfanın sol tarafındaki iri mühür Hacı Selim Ağa'nın vakıf, küçük oval mühür Sultan II. Selim'in şahsi (s. 1566-1574) mührüdür. Bu iki mühür ketebe sayfasına da basılıdır (y.185b) (F. 2). Hacı Selim Ağa'nın mührü kitabın 30a ve 52a yapraklarında da görülür. Y.1a'da alta doğru koyu siyah mürekkeple yazılmış, kime ait olduğu anlaşılamayan bir imza vardır.¹³

Sultan II. Selim (s. 1566-1574) şehzadeliğinin ilk sancak görevini 1542-1544'te Konya'da yapar.¹⁴ 1544-1558 arasında Manisa'ya, sonra tekrar Konya'ya gönderilir. Konya'ya gitmeden

Armağan içinde haz. M. Baha Tanman ve Uşun Tükel (İstanbul: Simurg, 2001), 141-150; Zeren Tanındı, "Seçkin Bir Mevlevî'nin Tezhipli Kitapları," *M. Uğur Derman. 65 Yaş Armağanı/65th Birthday Festschrift*, içinde haz. Irvin C. Schick (İstanbul: Sabancı Üniversitesi, 2000), 513-536; Zeren Tanındı, "Mevlâna Celâleddin Rûmî'nin ve Sultan Veled'in Konya Mevlâna Müzesindeki Eserlerinin Tezhipli İlk Örnekleri," *Mevlâna Ocağı. Mevlâna'nın Doğumunun 800. Yılına Armağan*, içinde haz. M. Bayyığıt (Konya: Kombasan Vakfı, 2007), 163-177; Zeynep Demircan Aksoy, "XIV.Yüzyıl Anadolu Türk Tezhip Sanatı Tasarımları" (Doktora tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, 2011), 165-245; Cailah Jackson, *Islamic Manuscripts of Late Medieval Rûm. 1270s-1370s. Productions, Patronage and the Arts of the Book*, (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2020), 104-25, 246-53,169-204, 261-65; Cailah Jackson, "The 1373 *Maşnavî* of Tâj al-Dîn Shaykh Hûsayn Bey," *Journal of the Royal Asiatic Society* 31/2 (2021): 195-217.

11 David James, *Qur'âns of the Mamlûks* (London: Alexandria Pres, 1988).

12 Kitabın özgün cildi kayıptır. Bugünkü niteliksiz şemseli deri cildi muhtemelen yirminci yüzyılın başlarında yapılmış ve esere geçirilmiştir.

13 HSA 554'ün ilk sayfasında yer alan koyu siyah mürekkeple yazılmış imza, Sultan III. Ahmed'in Topkapı Sarayı'nda tesis ettiği müstakil Enderûn Kütüphanesi'ne, Sultan I. Mahmud'un tesis ettiği müstakil Ayasofya ve Fatih Kütüphanesi'ne Topkapı Sarayı'nın kitap hazinesinden gönderilen kitaplarda genelde vardır: Necipoğlu, vd., *Treasures*, 166, 172, 225, 1025,1027, 1029-1030, 1034, 1036-1037,1040, 1043-1045, 1047, 1049-1050.

14 Şerafettin Turan, "II. Selim," *İslâm Ansiklopedisi*, c.10 (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1966), 434-441; Sultan II. Selim'in kitap sanatı hamiliğiyle ilgili: Zeren Tanındı, "Kitap Sanatında II. Selim Dönemi," *Sultan II. Selim*

önce Bursa'da kalır ve ancak 1559'da Konya'ya geldiğinde, önce Mevlânâ'nın makamını ziyaret eder. 1559-1562 arasında kaldığı Konya'da imar işleriyle ilgilendiği, Konya Karapınar'da bir külliye yaptırma girişiminde bulunduğu, bu isteğini babasına ilettiği görülür. Sultaniye adını alan külliye 1560'ta başlanırsa da tamamlanması 1570 yılına kadar uzar.¹⁵ Günümüzde Konya Mevlânâ Müzesi'nde olan iki Kur'ân-ı Kerîm nüshası Sultan II. Selim'in 949 (1542) tarihli vakıf kaydını ve onun oval mührünü taşır. Bu kayda göre, Selim Kur'ân nüshalarını Konya'daki ilk görevi sırasında Mevlânâ'nın türbesine vakfetmiştir.¹⁶ Aynı müzedeki bir grup Kur'ân-ı Kerîm nüshası da Sultan II. Selim'in Konya Karapınar'daki Sultaniye camine vakfettiği kitaplardır.¹⁷ Bu kitapların son sayfasındaki vakıf kaydında vakıf tarihi yazılı değildir ama kaydın satırları arasında Sultan II. Selim'in oval mührü basılıdır. HSA 554 nüshasının ilk ve son yaprağına basılı II. Selim'in mührü de Kur'ân nüshalarındakilerle aynıdır. II. Selim'in mührünün üçüncü bölümün ilk yaprağının a yüzüne basılı olması yazmanın baştan iki bölümünün kitap II. Selim'in eline geldiğinde de eksik olduğunu gösterir. Kitabın ilk yaprağında yazılı *sancaktan gelen* ibâresi ise kitaba padişahın şehzadelik döneminde, sancak görevi sırasında muhtemelen Konya'da sahip olduğuna işaret eder. Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde *sancaktan gelen* ibâresinin ve Sultan II. Selim'in mührünün de bulunduğu başka kitaplar da tespit edilmiştir.¹⁸ HSA 554'ün ilk sayfasında yer alan mühür, imza ve *sancaktan gelen* ibâresi, kitabın Sultan Selim'in şehzadelğinde sancaklarda görevliyken yanında olduğu, tahta çıkmak üzere İstanbul'a geldiğinde kitaplarının da diğer şahsi eşyalarıyla birlikte İstanbul sarayına getirildiği, kitaplarının Hazine-i Hümayûn'a yerleştirildiği anlaşılır. 1a yaprağındaki imzanın ise kitabın Topkapı Sarayı'nın kitap hazinesine yerleştirilmesinden sonra yazıldığını düşünüyorum.

HSA 554'ün ketebe kitabın altıncı bölümünün sonundaki alana, sol sütunun alt kısmına nesih hatla yazılmıştır (y. 185b). Ancak sayfanın bu kısmı fazlasıyla yıpranmış, istinsah tarihi ile ilgili satırların siyah mürekkebi de kısmen silinmiştir. Silintilere göre ketebe kaydı şu şekilde okunabilmiştir (F. 2)¹⁹:

Dönemi ve Bursa, içinde haz. Fırat Yaşa (Bursa: Osmangazi Belediyesi, 2020), 367-391.

- 15 Gülrü Necipoğlu, *The Age of Sinan. Architectural Culture in the Ottoman Empire* (London: Reaktion Books, 2005), 234-238.
- 16 Zeki Oral, "Kitap Kitabeleri," *Anıt* 14 (1950), 10-14; Abdübâkî Gölpınarlı, *Mevlânâ Müzesi Müzelik Yazma Kitaplar Kataloğu* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003), 8-9. Tarihsiz olan ve uzun kenarları 30 cm civarındaki kitaplardan biri erken 15. yüzyıl naif tezhip üslubunda, diğeri erken 16. yüzyıl üslubunda süslüdür. Ciltleri özgün değildir.
- 17 Ayşin Yoltar Yıldırım, "Mevlâna Müzesi'ndeki II. Selim'in Karapınar Camii'ne Vakfettiği Kur'an-ı Kerimler," *Mevlâna Ocağı*, içinde haz. Mehmet Bayyigit (Konya: Kombassan Vakfı, 2007), 359-384.
- 18 Bunlardan biri de Mevlânâ'nın müzehhep *Mesnevi* nüshasının İbrahim bin Hasan bin Ali el-Hafiz'in nesih hattıyla 24 Safer 927'de (1521) Bağdat'ta istinsah edilmiş bir nüshasıdır. El yazmasının 1a yaprağında üstte *sancaktan gelen* ibâresi, y. 2a ve 289b'de Sultan II. Selim mührü, y.2a'da Sultan III. Ahmed'in kütüphanesine vakfettiği kitaplarda bulunan iri yuvarlak mührü ve Saray Kütüphanesi'ndeki bir çok kitapta da görülen siyah mürekkeple yazılmış kimliği okunamayan imza yer alır: TS. A. 1358; Fehmi E. Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Farsça Yazmalar Kataloğu* (İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi, 1961), 516. Bu kitabın y.1a ve 2a'daki bilgilerini gönderen Zeynep Atbaş'a teşekkür ederim. II. Selim'in mührünü taşıyan kitaplar için: Tanındı, "Kitap Sanatında II. Selim Dönemi," 384; Takamatsu, "I. Mahmud," 344-345.
- 19 Ketebe kaydının son okumasını yapan Abdurrahim Aygün'a teşekkür ederim.

*Ketebehû el-'abdü'daif el-fakîr
el-mu'terefu bi'z-zünûbi'l-kebîr er-râcî afve rabbihi'l-kadîr
Ahmed bin Mehmed el-Mevlevî el-Mütefakkih gafarallahu lehumâ
fî evâsıt-i şehri rebîülevvel ... seb'a mie*

“Bunu, zayıf, fakir, büyük günahlarla tanınan (bu sebeple ki) her şeye kadir olan Allah'tan af dileyen fıkıh âlimi ve Mevlevî tarikatına mensup Ahmed bin Mehmed, Rebîülevvel ayının ortalarında yedi yüz ... de yazdı”.

Ketebe kaydının alt kısmındaki boşluğa tarih ta'lik hatla da yazılmış ancak nesih ve ta'lik hatla yazılan tarih satırının son harfleri okunamayacak kadar yıpranmıştır. Bu tarih rakamla 788 şeklinde altta ayrıca kaydedilmiştir. Rakamla yazılan tarih kaydına göre kitabın kopya tarihini şöyle okumak mümkündür: *Senet- i semane ve semânîn ve seb'a mie*. Sene evâsit Rebîülevvel 788 (12 Nisan-21 Nisan 1386). HSA 554'te metnin son satırları, 185b'de orta sütunda son iki satırdır. Bu sütunların alt kısmındaki boşluğa Sultan II. Selim'in ve Hacı Selim Ağa'nın mührü basılmıştır. 185b sayfasının kâğıdının sol kenarı ve özellikle sol sütunun metin kısmı ve alta doğru olan yerler fazlasıyla yıpranmış ve onarılmıştır. Ketebe satırlarının üst kısmında yaklaşık yedi satırlık bir boşluk vardır. Onarım sırasında bu boşlukta yazı izine rastlanmamıştır. Hattatın bu alanı eseri hazırlatan kişiyle ilgili bilgiyi yazmak için boş bırakmış olabileceğini ancak bilinmeyen bir nedenle yazmadığını öngörüyorum.

Mesnevî'nin Tezhipleri

13.-14. yüzyılda hazırlanan sanatlı *Mesnevî* nüshalarında tercih edilen hat karakteri küçük nesih hat olmasına rağmen bu nüshada kullanılan reyhânî hattır.²⁰ Serlevha tezhipli mukaddime metinlerini ana metne göre irice reyhânî hatla, beyne's-sütürlü halde yazan hattat serlevha başlıklarını beyaz mürekkeple celi sülüs hatla (F. 3-6), unvân tezhipli alanın ortasındaki başlıkları y. 51b'de sülüs, diğerlerini reyhânî hatla yazmıştır (F. 7-10). Üçüncü bölümün mukaddimesinin ilk satırının başlangıcı olan besmeleyi yazarken de sülüs hat kullanmayı tercih etmiştir (F. 3). Hattat beşinci bölümün mukaddimesinin ilk satırının ilk kelimesi olan *bismillah* sözündeki *Allah* ifadesini satırın üst kısma yazarak farklı bir tasarım uygulamıştır (F. 5).

Eserin bölümlerinin mukaddime sayfalarının metni ve tezhipleri (F. 3-6)²¹ bölümlerin ilk sayfasını süsleyen unvân tezhiplerinin motifleri (F. 7-10)²² birbirinden farklı tasarlanmıştır. Üçüncü bölümde mukaddime metni kenarları dış bükey dilimli basık yuvarlak alanın ortasına yazılmıştır (F. 3). Dilimli alanın köşelerinin tezhibi yıpranmış olmasına rağmen bu bölümün

20 Üstat hattatlar reyhânî hattı genelde Kur'an-ı Kerim istinsahında kullanmıştır. Bu hattın ustalıklı olanlarının ilk örneklerini 14. yüzyılın ortalarına doğru, İlhanlı döneminin üstadı Argun Kâmilî'nin istinsah ettiği Kur'an-ı Kerim nüshalarında buluyoruz: James, *Qur'ân's*, 159-160, 166.

21 3. bölüm: y. 1b-2a; 4. bölüm: y. 50b-51a; 5. bölüm: y. 89b-90a; 6. bölüm: y. 135b-136a.

22 3. bölüm: y. 2b; 4. bölüm: y. 51b; 5. bölüm: y. 90b; 6. bölüm: y. 136b.

altın zemine, siyah konturlu altın iri çiçeklerle süslediği fark edilebiliyor. Bu çiçeklerin benzeri üstte ve altta yatay uzanan alanın siyah zemine beyazla yapılmış süslemelerinde de kullanılmıştır. Orta alanı üç taraftan kuşatan pervaz içte dar, dışta biraz geniştir. Dış pervazın tezhibinin konturu ok başı biçiminde sayfa kenarına uzanmış ve tığ süsleme yapılmamıştır. Dördüncü bölümün mukaddimesi kare alanın ortasına yazılmıştır (F. 4). Bu alanın üst ve alt kısmında uzanan yatay bölümlerde iki yana dört dilimli biçimler yerleştirilmiştir. Orta alanı çeviren iç dar ve dışı geniş pervazların dolguları bir önceki bölümün tekrarı değildir. Dış pervazda da bir önceki bölümde olduğu gibi ok başı biçimli çıkmalar vardır ve tığlar yoktur. Beşinci bölüm sekizgen alanın içine yazılmıştır (F. 5). Alanın köşelerinde karşılıklı gelen kısımların süsleme tasarımı farklıdır. Tasarımın biri kırmızı, eflatun renkle boyalı sarmal rûmîler, diğeri kırmızı, yeşil, eflatun renklerle boyalı iri çiçekli bir bukettir. Buketi oluşturan çiçeklerin bazıları çam kozalağı kesitini hatırlatır. Orta alanın üst ve alt kısmında uzanan yatay alanın iki yanında kenarı dört dilimli ve daire biçimli süsleme yer alır. İç dar pervazın dolgu, dış dar pervazın rûmîli süsleri öncekilerden farklıdır. Dış dar pervazda sayfa kenarına doğru uzanan mavi tığlar minicik çıkmaların tepesine yerleştirilmiştir. Altıncı bölümün mukaddimesi kenarları dilimli basık yuvarlak alanın ortasına yazılmıştır (F. 6). Bu alanın köşe kısımlarına, beşinci bölümde olduğu gibi karşılıklı gelen yerlerde benzer olmak üzere iki tür dolgu yapılmıştır. Birincisi örgülü sarmal rûmî dolguludur. İkicisi farklı özellikte çiçekleri olan bir bukettir. Buketlerden birinde çam kozalağının kesitini hatırlatan tarzda tasarlanmış, eflatun, yeşil, kırmızı, mavi renklerle boyanmış iri bir çiçek dikkat çeker. Bu çiçeğin daha da irileşmiş olanı orta alanın üst ve alt kısmında uzanan yatay dikdörtgenin iki tarafındaki dolgu motifinde de vardır. Dış dar pervazda, bir önceki bölümde olduğu gibi sayfa kenarına doğru uzanan mavi tığlar minicik çıkmaların tepesine yerleştirilmiştir. İç ve dış dar pervazların dolgu motifleri önceki bölümlerin tekrarı değildir. Bölümlerin serlevha ve unvân tezhiplerinin dolgularının tasarımı, motifleri, renkleri, birbirinden farklıdır. Sadece dördüncü bölümün unvân tezhibi, dördüncü bölümün mukaddime tezhibinin yatay dikdörtgen alandaki tasarımı çok az farkla tekrarlar (F. 4, 8). Tezhipli sayfaların özenli işçiliği, metnin yazıldığı diğer sayfalarda kâğıdın aharında, metin sayfalarının cetvelinde, bölüm sonlarının ve ketebe sayfasının tasarımında yoktur.

1278-1400 yılları arasında Anadolu dışında kalan İslam dünyasının kitap sanatı merkezlerinde Mevlânâ'nın *Mesnevî* nüshasının müzehhep ve musavver örneklerine henüz rastlanmamıştır. HSA 554 nüshasından önceki tarihte Anadolu'da üretilen müzehhep *Mesnevî* örnekleri arasında HSA 554 ile yakın özelliklere sahip olan tek nüsha Erzincan ve dolaylarını yöneten Mevlevî seçkin ve bürokrat emir Sâtî el-Mevlevî bin Hüsamü'd-Dîn Hasan için (ö. 1386), 56.2 x 40 cm ebadında Gurre-i Receb 773'te (8 Ocak 1372) hazırlanmıştır.²³ Sâtî el-Mevlevî için hazırlanan müzehhep eser bununla sınırlı değildir. Onun için hazırlananlar Mevlânâ'nın bir *Dîvân-ı Kebir* nüshasıyla Sultan Veled'in *Rebâbnâme* ve *İntihânâme*'sinin bir nüshasıdır.²⁴ Sati

23 Konya Mevlâna Müzesi (KMM) 1113; Gölpinarlı, *Mevlânâ Müzesi Müzeliği*, 233-236; Tanındı, "Seçkin Bir Mevlevî'nin," 521-526; Jackson, *Islamic Manuscripts*, 193-204, 261-265.

24 KMM: 68-69; Gölpinarlı, *Mevlânâ Müzesi Müzeliği*, 88-89; Tanındı, "Seçkin Bir Mevlevî'nin," 513-521;

b. Hüsameddin el-Hasan b. Mahmud el-Konevî el-Erzincanî el-Hanefî el-Mevlevî, İslamşah Hatun için 1378'de yazmaya başladığı *Tarih-i Cengiz Han* isimli bir kitabın da yazarıdır.²⁵

HSA 554 ve KMM 1113 yaklaşık aynı ebattadır. Her iki kitabın da ciltleri özgün değildir. HSA 554 güzel bir reyhanî hatla, KMM 1113 güzel bir nesih hatla yazılmıştır. Tezhipler her ikisinde de sayfa boyuna yaklaşan büyüklükte tasarlanmıştır. Bölüm başlarının tezhip tasarımı, motifleri ve renkleri farklıdır. Her iki eserin tezhipleri arasındaki üslup farklılıkları tezhip işlerini yapanların üstat iki sanatçı olduğunu gösterir.²⁶ Bu iki sanatçının eserleriyle karşılaştırılabilecek çağdaş olanlar Memluk topraklarında çalışan müzehhib İbrahim Amidi'nin tezhipleridir. İbrahim Amidi'nin sultanî üslûptaki tezhipleri Memluk sultanı Şaban için (h. 1363-1377) 1367-1374 arasında hazırlanan, bazısının yüksekliği bir metre olan Kur'an-ı Kerim nüshalarında görülür.²⁷ Anadolu coğrafyası dışında kalan Müslüman ülkelerin nakkaşhanelerinde üretilmiş çok bölümlü edebiyat kitapları arasında ise ne HSA 554, ne de Sâtî el-Mevlevî için hazırlanan kitaplar gibi sultanî üslûpta tezhip edilmiş olanına henüz rastlamadım.

HSA 554 ve Sâtî el-Mevlevî'nin kitaplarının hiçbirinde istinsah yeri ve müzehhibin ismi yazılı değildir. Önceki çalışmamda Sâtî el-Mevlevî'nin kitaplarının Erzincan'da veya Şam'da hazırlanmış olabileceğini gerekçeleriyle ileri sürmüştüm.²⁸ HSA 554 nüshasının tezhipleriyle Sâtî el-Mevlevî'nin kitaplarının tezhipleri arasında üslup yönünden benzerlik olmamasına rağmen, kitabın bütününe incelenmesi onun yüksek kültürlü seçkin biri için hazırlanmış lüks bir eser olduğunu gösterdi. Ayrıca HSA 554'ün hattatının istinsah ettiği ikinci bir kitabı Konya Mevlânâ Müzesi'nde tespit etmem ve iki kitabın tezhip üslupları arasında da etkileşim görmem, daha önce bildiğim ama ayrıntılı çalışmadığım, yayınlara da konu olmuş bir kitaptan burada ayrıntılı söz etmek istiyorum. Bu kitap Sultan Veled'in *Dîvân* nüshalarından biridir.

Jackson, *Islamic Manuscripts*, 171-195, 258-261; Viyena Österreichischen Nationalbibliothek. Mixt. 1594: Dorothea Duda, *Islamische Handschriften: Persische Handschriften*, c. I (Wien: Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1983), 30-33, 178-180.

- 25 Saint Petersburg University Library, O.P.950(b); Charles Melville, "Genealogy and Exemplary Rulership in the Tarikh-i Chingiz Khan," *Living Islamic History. Studies in Honour of Professor Carol Hillenbrand* içinde, haz. Yasir Suleiman (Edinburgh: Edinburgh University Press: 2010): 129-150; Jackson, *Islamic Manuscripts*, 215-216. Kitapta döneminde yapılmış tezhip ve tasvir yoktur. İslamşah Hatun, Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî'nin *Bezm ü Rezm* isimli eserinde Eretna Emiri Ali Bey'in (ö. 1380) büyükannesi olarak geçen İsfahânşah Hatun ile aynı kişi olmalıdır: Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî, *Bezm u Rezm. Eğlence ve Savaş*, çev. Mürsel Öztürk (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014), 167-68. İslamşah Hatun veya İsfahânşah Hatun Celâyirli padişahı Şeyh Üveys'in (s. 1356-74) karısı, Şeyhzade Şeyh Ali'nin (s. 1374-82) de annesidir. *Bezm ü Rezm*'de Şeyhzade Şeyh Ali'nin İsfahânşah Hatun'un oğlu olduğu yazılmıştır. Bu hanımefendi Eretna Beyliği'ni yöneten torunu Ali Bey'i görmek için Bağdat'tan Sivas'a gelmiştir. Ali Bey'in veziri de daha sonra Sivas padişahı olarak anılacak Kadı Burhaneddin'dir. (s. 1381-98). Kadı Burhaneddin, İslamşah-İsfahânşah Hatun ile torunu arasındaki problemin çözümünde aracı olmuştur.
- 26 Tanındı, "Seçkin Bir Mevlevî'nin," makalesinde tartıştığım kitapların hepsinin tezhiplerinin aynı müzehhibin elinden çıktığı üslup özelliklerinden anlaşılmıştır.
- 27 James, *Qur'âns*, 186, 190-191, 193-195, 198, 203, 205-207; Martin Lings, *Kur'an Hat ve Tezhibinden Pırıltılar*, çev. Turan Koç (İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, 2012), 62, 66-67.
- 28 Tanındı, "Seçkin Bir Mevlevî'nin," 531-532.

Sultan Veled'in *Dîvân*'i²⁹

Kitap y. 1b-2a'daki levha tezhipte açılır (F. 11). Tezhipli alanın merkezine bir daire yerleştirilmiştir. Dairenin içinde kesişen iki kare motifi yer alır. Kesişen karelerin boşluklarının bazısının içine altın bir buket yerleştirilmiştir. Bazısının içinde ise lacivert zeminde rumiler vardır. Dönüşümlü yerleşmiş sarmal rumiler ve bir buket dairenin dışındaki köşelerde görülür. Dairenin üst ve alt kısmındaki yatay dikdörtgen alanın içine sülüs hatla Kuran-ı Kerim'den şu ayet yazılmıştır: "Ulu ve münezzeh Allah yüce kitabında şöyle buyurdu: Güzel bir söz, kökü (yere) sabit (sağlam), dalları ise gökyüzüne yükselen güzel bir ağaç gibidir" [İbrahim (14), 24]. Levha tezhibin dar pervaz süsleri alternatif dizilmiş iki tür *orta bağ* motifinden oluşur. Pervazdan sayfa kenarına uzayan mavi renk *tğlar* yer yer silinmiştir. Renklerdeki silintiler tezhibin birçok alanında vardır. y. 2b'deki sade tasarımlı unvan tezhipte dikkati çeken tasarım daire içini dolduran, çok köşeli yıldız etrafında dizilmiş *orta bağ* motiflerdir. Dar pervaz süsleri ve *tğlar*, y.1b-2a gibidir (F. 12).

Dîvân'ın tezhiplerinin motifleri dikkatli incelendiğinde HSA 554'ün bazı motifleriyle, özellikle buket tasarımlarıyla, rûmîlerle yapılan kompozisyonlarla benzer olduğu görülür. Dar pervazın *orta bağ* süsleri ve *tğ* biçimi ise aynıdır. Ancak HSA 554'ün kozalak kesitini hatırlatan motif gibi (y. 136a) bazı motiflerinin biçimi *Dîvân*'ın tezhiplerinde olmadığı gibi, özenli işçilik de görülmez. KMM 74 numaralı eseri, HSA 554'ü tezhipliyen üstadın bir çırağının süslemiş olabileceğini düşünüyorum.³⁰

Sultan Veled'in *Dîvân*'ının Kayıtları

Dîvân'ın y. 122a'daki ketebe kaydı şöyle okunmuştur (F.13):

Vaka 'a 'l-ferâğ min tenmiki hâzihi 'l-esrâr ve 'l-envâr alâ yedi 'l-abdi 'r-râci ğufrâni rabbihî Ahmed bin Muhammed el-Mütefakkih el-Mevlevî ahmedallâhu hâlehumâ fi evâhiri Cemâziyelâhir li-sene selâse ve tis 'în ve seb 'a mi 'e, hamiden ve musalliyen.

29 KMM 75. 31 x 20.7 cm ölçülerindedir. Cilt özgün değildir. y.1 a ve 1b-2a'da, içinde siyah mürekkeple *Vakf-i Kitaphâne-i Hazret-i Mevlânâ kuddise sirru 'l-a 'lâ* yazılı oval, y. 122a'da, içinde makılı harflerle kırmızı mürekkeple *Muhammed Yusuf* ve aynı yapıda içinde mor mürekkeple *Konya Raiyye Müzesi Müdüriyeti* yazılı yuvarlak mühürler basılıdır: Gölpınarlı, *Mevlânâ Müzesi Müzelik*, 110-112; Demircan Aksoy, "XIV. Yüzyıl Anadolu," 328-338; Zeren Tanındı, "The Arts of the Book: Patrons and Interactions in Erzincan between 1365 and 1410," *At the Crossroads of Empires: 14th and 15th Century Eastern Anatolia. Proceedings of the International Symposium held in Istanbul, 4th-6th May 2007*, içinde haz. Deniz Beyazıt ve Simon Rettig (Paris: De Boccard, 2012), 222; Jackson, *Islamic Manuscripts*, 208-209.

30 HSA 554 ve KMM 75'in tezhiplerini oluşturan motifleri ayrıntılı incelemem, bu eserlerin müzehhibinin üslubunun yukarıda tartıştığım eserlerin yapıldığı dönemde yaşayan ve kitapların hazırlandığı çevrelere uzak olmayan yerde yetişmiş, Amasyalı şair Ahmedî'nin (ö. 1413?) *İskendernâme* nüshalarından musavver birinin tasvirlerinin etrafında kalan boş alanları doldurmak için yapılmış renk renk bol çiçekli süslemeleri de etkilediğini düşünmemeye yol açmıştır. Bu nüshayı Mehmed bin Mevlânâ Pîr Hüseyin el-müştehir bin el-ashâbu'l-cemîu'l-müslimin vü müslemân Hacı Baba el-Sivasî 17 Cemâziyelevvel 819'da (13 Temmuz 1416) Amasya'da kopya etmiştir: Paris Bibliothèque National de France, turc. 309, y. 75a, 162a: Serpil Bağcı, "Resimlerin Anlattığı İskendernâme: Üç Musavver Osmanlı Nüshası," *İskendernâme. İnceleme-Tenkitli Metin. Ahmedî*, 1 içinde haz. Robert Dankoff (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2020), 90-97. Kitapla ilgili bilgileri benimle paylaşan, eserin görsellerine ulaşmamı sağlayan Serpil Bağcı'ya teşekkür ederim.

(Bu sırların ve nurların yazımı, yedi yüz doksan üç senesi Cemâziyelâhîr ayının sonlarında, Rabinin affını uman Ahmed bin Mehmed el-Mütefakkîh el-Mevlevî eliyle nihayet buldu.)³¹

Bu okumaya göre Hacı Selim Ağa nüshasını istinsah eden fıkîh âlimi, Mevlevî tarikâtına mensup Ahmed bin Mehmed, onu istinsah ettikten beş yıl sonra, evâhîr Cemâziyelâhîr 793'te (26 Mayıs -3 Haziran 1391), bu sefer Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled'in eseri olan *Dîvân* nüshasını, sülûsü hatırlatan kıvrımlara sahip güzel bir nesih hatla yazmıştır.³² Ketebe satırlarının sol tarafındaki kadîm ta'lik veya dîvânî hattı hatırlatan tarzda yazılmış şu ibâre kitabı yazdıran haminin bilgisini de verir:

În dîvânü'l-uşşâk râ cihet-i mütâla'a nüvişt dâde şîd ki âşîkîn ve tâlibîn mütâla'a fermûde be-hayr yâd âverd fermâyend. Ketebehu el-abd Müstencid bin Satı el-Mevlevî ahmedullâhe hâtîmetehu. Âşîri Rebûlâhîr li-sene hamse ve tis'in ve seb'a mi'e.

(Bu âşîklar dîvanı mütalaa olunması için yazdırıldı ki âşîklar ve talipler okuyup hayırla yâd etsinler. Bunu yazan Müstencid bin Satı el-Mevlevî, on Rebûlâhîr yedi yüz doksan beş.)

Müstencid bin Satı el-Mevlevî'nin 10 Rebûlâhîr 795'te (23 Şubat 1393) yazdığı bu satırlara göre, o bu kitabı tarikat mensuplarının okumaları için Hacı Selim Ağa *Mesnevî* nüshasının hattatı fıkîh âlimi Mevlevî, Ahmed bin Mehmed'e yazdırmıştır. Böylece kitabın sahibinin Müstencid bin Satı el-Mevlevî olduğu anlaşılır.

Dîvân'ın son yaprağının b yüzündeki bilgiler de önemlidir (F.14). Bu sayfada Müstencid'in iki oğlunun; 19 Cemâziyelâhîr 796'da Perşembe günü Nevruz gecesinde (11 Nisan 1394) doğan Muineddin Mu'tasım ve 9 Muharrem 799'da (13 Ekim 1396) doğan Şerafeddin Satı'nın doğum kaydı da vardır. Sayfanın alt kısmında sağda yer alan iki şekilde stilize "lillah" yazmaktadır. Bu şekil Oğuzlar'ın Bayındır boyunun damgası olarak tanımlanabilir. Bu şekil eğer Müstencid tarafından çizilmişse, ailenin soyunun aydınlanmasına yardım edebilir.³³ Kitabın 1a yaprağında Müstencid'in oğlu Mu'tezid'in 8 Ramazan 821 (9 Ekim 1418) tarihli kadîm ta'lik hatla yazdığı mülkiyet kaydı da vardır (F.15).³⁴ Bu kayıta Mu'tezid ailenin silsilesi şöyle yazmıştır: *Mu'tezid*

31 KMM 75 numaralı eserin y. 122a'daki ketebesi, ön ve arka yan kâğıtlarındaki ve y. 1a'daki Arapça ibâreleri, Farsça manzumeleri son olarak Abdullah Okal tarafından tekrar okunmuş ve Türkçe'ye aktarılmıştır. Kendisine teşekkür ederim.

32 Bu hattatın kopya ettiği bilinen ilk eseri Mevlânâ'nın *Mesnevî* nüshasıdır. Hattat Ahmed bin Mehmed el-Mütefakkîh, kitabı nesih hatla 15 Receb 781'de (27 Ekim 1379) istinsah etmiştir. İsmi sonunda el-Mevlevî nisbesi yoktur. Ancak ketebe satırlarının bir kısmı, bu sayfanın arka yüzünde olan muhtemelen iri bir mührün yerinden kesilip alınması sırasında kesildiği için tam okunamamaktadır. Kitabın tezhipleri de fazlasıyla yıpranmış, özelliği kısmen kaybolmuştur: Ankara Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, Damat İbrahim 36: Demircan Aksoy, "XIV. Yüzyıl Anadolu," 230-235; Jackson, *Islamic Manuscripts*, 221, n. 62.

33 Damga için: İsmail H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988), 1: 96.

34 KMM 75, y. 122b'de Müstencid'in ismini yazdığı oğulları arasında Mu'tezid'in adının geçmemesi, Mu'tezid'in 1394 tarihinden önce doğduğuna işaret eder. Müstencid'in oğlu Mu'tezid bir başka esere Gurre Zilhicce 819'da (15-20 Ocak 1417) yazdığı mülkiyet kaydında ismini şu şekilde yazmıştır: Mu'tezid bin Müstencid bin Satı bin el-Hasan el-Mevlevî: KMM 2111, y. 2a: Abdülbâkî Gölpınarlı, *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu*, (Ankara:

*bin Müstencid bin Satı bin el-Hasan bin el-Celâleddin Mahmud bin el-Kalavun el-Çaşnigîr... el-Konevî el-Mevlevî.*³⁵ Bu satırlar ailenin geçmişinin Eyyubîler döneminde Karadeniz'in kuzeyinden (Kıpçak veya Tatarların ülkesi) Suriye topraklarına köle olarak getirilen ve daha sonra Memlûk sultanı olan Kıpçak kökenli Kalavun'a (s. 1279-1290) kadar uzanıp uzanamayacağı sorusunu akla getirir.³⁶ Nitekim Kalavun soyundan gelenlerin bir kısmının Anadolu'ya yerleştikleri, bazılarının da 14. yüzyılın ikinci yarısı boyunca Memlûk sultanlığı yaptığı bilirse de şimdiki bilgilerimiz bu konuyu açıklamaya yetmez.

Kitabın 1a ve 122b yapraklarına güzel nesta'lik hatla Fars dilinin ünlü şairleri Enverî (ö. 1189?), Sadi Şirazî (ö. 1292), Hafız Şirazî (ö. 1390) ve Kemal Hocendî'den (ö. 1401) dizeler de yazılmış; y. 1a ve y. 122b'deki dizeler arasına siyah mürekkeple minik çiçekler çizilmiş; içinde Allah ifadesi geçen harflerle küçük ölçüde güzel istifler yapılmıştır. Y. 1a'da güzel ta'lik hatla yazılan Şaban 843 (Ocak 1440) tarihli mülkiyet kaydı ise eserin o tarihte Yusuf el-kâtib'in elinde olduğunu gösterir. *Dîvân*'ın ilk ve son yaprağındaki mülkiyet kayıtlarının içeriği, kayıtların münşilerin kullandığı gibi sola yukarı doğru meyilli halde, kadim ta'lik veya dîvanî tarzı hatırlatan yazı üslubu, şekiller, şiirler, kitabın yüksek kültür geleneğine sahip bir ailenin elinde olduğunu belli eder.³⁷ Ayrıca bu satırlar Sultan Veled'in *Dîvân* nüshasının sahibi olarak ismi zikredilen Müstencid bin Satı el-Mevlevî'nin sıradan bir kişi olmadığını da anlaşılmasını sağlar.

-
- Türk Tarih Kurumu, 1971), 2: 173-174. Aynı eserde y. 172b'de Müstencid'e ait de mülkiyet kaydı ve Timur ile ilgili değerli bilgiler vardır. Burada Müstencid babası Emir Satı el-Mevlevî'nin ölüm tarihini 5 Cemâziyülevvel 788 (4 Haziran 1386) olarak verdiği gibi, Karakoyunlu Türkmen hükümdarı Karayusuf'un 6 Safer 813'te (10 Haziran 1410) Erzincan'ı kuşattığını ve aynı yıl Rebülevvel Cuma günü (Temmuz) zaptettiğini, Zilka'de 823'te (Kasım 1420) Karayusuf'un öldüğünü de yazmıştır. Dolayısıyla Karayusuf'un ölümüne şahit olan Müstencid 1420'de hayatta olmalıdır.
- 35 *el-Kalavun* ibâresi önceki okumalarda *el-Alaaddin* şeklinde okunmuş, *el-Çaşnigîr* ibâresi ise okunamamıştır. Son okuma İstanbul Millet Kütüphanesi uzmanı Abdullah Okal'a aittir. *el-Çaşnigîr*'den sonra gelen kelimeyi A. Okal okuyamamıştır.
- 36 Anadolu'daki Kıpçaklarla ilgili: Andrew C. S. Peacock, *Islam, Literature and Society in Mongol Anatolia* (Cambridge: Cambridge University Press, 2019), 179-187. Memlûklerin Kıpçak ve Tatar kavimleriyle olan bağı için: M. C. Şehabettin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1961), 24-27, 31-33; M. Sobernheim, "Kalavun," *İslâm Ansiklopedisi*, c. 6 (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1967), 121-123; Ali Aktan, "Memlûklerden Sultan Kalavun ve Hanedanı," *Belleten* 59/226 (1995), 605-620. Kalavun ve onun soyundan gelenlerin Memlûklerde kitap biriktirme kültürüne olan katkıları için: Doris Behrens-Abouseif, *The Book in Mamluk Egypt and Syria (1250-1517). Scribes, Libraries and Market* (Leiden ve Boston: Brill, 2018), 15-33. Yukarıda adı geçen yazarlar Kalavun'un *el-Çaşnigîr* unvânından bahsetmezler. Bu unvânı daha sonra Sultan II. Baybars (s. 1309-1310) kullanmıştır. Sultan Kalavun ile ilgili verdiği bilgilerle beni aydınlatan Doris Behrens-Abouseif'e teşekkür ederim.
- 37 Kadim ta'lik veya dîvanî denilen tarzda yazılmış belgelerin bilinen ilk örnekleri Moğollar döneminden, 13. yüzyıl sonlarındandır: Abolala Soudavar ve Milo Cleveland Beach, *Art of the Persian Courts. Selections from the Art and History Trust Collection* (New York: Rizzoli, 1992), 34-35. Bu hat üslubu ile ilgili ufuk açıcı bir makale için: Francis Richard, "Dîvânî ou Ta'liq. Un calligraphe au service de Mehmet II, Sayyidî Mohammad Monşî," *Les Manuscrits du Moyen-Orient. Essais de codicologie et de paléographie. Actes du coleque d'Istanbul (Istanbul, 26-29 Mai 1986)*, içinde haz. François Déroche (İstanbul ve Paris: Institut français d'études anatoliennes et Bibliothèque Nationale, 1989), 89-93.

Müstencid'in (1420'de hayatta) mülkiyet kaydını taşıyan başka kitapların da olduğu bilinmektedir.³⁸Müstencid'in, Emir Satı el-Mevlevî isim ve unvânıyla tanıttığı babası, yukarıdaki satırlarda da sözü edilen ve vefat ettiği 5 Cemaziyevvel 788 (4 Haziran 1386) yılına kadar Erzincan ve dolaylarını yöneten Mevlevî tarikatına mensup bir emirdir.³⁹ Müstencid miras yoluyla babasının kitaplarına sahip olmuş; bu kitaplara kadim ta'lik veya dîvânî benzeri hatla yazdığı ve hepsi dönemin kültür tarihini aydınlatan bilgi dolu notlarda ismini şöyle kaydetmiştir: Müstencid bin Sâtî el-Mevlevî el-Konevî el-Erzincanî.⁴⁰ Müstencid'in bu kitaplara yazdığı notlardan bir diğesinde onun, Timurlu devletinin kurucusu Timur'un (s. 1370-1405), bugün Kazakistan'ın güneyindeki Otrar'da öldüğünde (1405) orada olduğunu, şehzade Halil'in (s. 1405-1409) tahta çıkmasından sonra Sultan Halil'in izniyle Rûm'a, ikamet yeri olan Erzincan'a doğru yola çıktığını ve memleketine Receb 808 (23 Aralık 1405-21 Ocak 1406) tarihinde ulaştığını öğreniyoruz.⁴¹ Müstencid'in kaleminden çıkan bir başka notta miras yoluyla sahip olduğu kitapları Mevlânâ'nın türbesine Gurre Muharrem 812'de (16 Mayıs 1409) şartlı vakfetmiştir (F.16).⁴² Müstencid, Timur'un yanında olma sebebini bu notlara yazmamıştır. Ben, kaynakların verdiği bilgilerden ve adı geçen kitapların üzerinde yazılı notlardan yola çıkarak Müstencid'in Semerkant'a kendi isteğiyle gitmediğini düşünüyorum.⁴³ İsmail Aka'nın, Timurlu dönemi tarih yazarı Hafız Ebru'dan (ö. 1430) aktardığına göre, Timur Ankara Savaşı (1402) sonrası Semerkant'a dönmeden önce Selçuklular döneminde Doğu Anadolu'ya yerleşen Tatarları sürülerıyla Semerkant'a göç ettirmeye karar verir (1403).⁴⁴ Aynı kaynakta, yolda Tatarların isyan çıkarttığı ve onların ileri gelenlerine bukağı-boyunduruk takılarak götürüldükleri de belirtilir.⁴⁵

- 38 KMM 2111: Gölpınarlı, *Mevlânâ Müzesi Yazmalar*, 172-174; Müstencid'in miras yoluyla sahip olduğu ve belge değeri taşıyan notlarını içeren bir diğer müzehhep ve özgün deri ciltli kitap da Şems-i Tebrizi'nin *Makâlât* nüshasıdır: Süleymaniye Kütüphanesi Fatih 2788: Gölpınarlı, *Mevlânâ Müzesi Yazmalar*, 173; Tanındı, "Seçkin Bir Mevlevî'nin," 526-529; Jackson, *Islamic Manuscripts*, 213-214.
- 39 Bu ailenin kitap sanatı hamiliğini 2000 yılında yayımladığım makalede ilk defa ben tanıttım: Tanındı, "Seçkin Bir Mevlevî'nin." HSA 554'ü çalışmam sırasında, Emir Satı ve ailesi için hazırlanan kitaplarla HSA 554 arasında bir bağ olabileceğini fark ettim ve aradan geçen yirmi yıldan sonra ilk makalemin devamı olarak bu makaleme aile ile ilgili ulaştığım kırtım da olsa yeni bilgi ve yorumlarımı ekledim.
- 40 KMM 69, y. 146b: Gölpınarlı, *Mevlânâ Müzesi Müzelik*, 97; Tanındı, "Seçkin Bir Mevlevî'nin," 520. Bu vakıf kaydı ve Satı el-Mevlevî ve ailesinin kitaplarının diğer kayıtları ilk olarak ayrıntısıyla Abdülbâkî Gölpınarlı tarafından okunmuş ve *Mevlânâ Müzesi Müzelik*, 94-99; 233-236'da yayımlanmıştır. Jackson, *Islamic Manuscripts*, 259-265'te bu kayıtların İngilizce çevirisini transkripsiyonlu olarak tekrar yayımlamıştır.
- 41 KMM 1113, y. 198b: Gölpınarlı, *Mevlânâ Müzesi Müzelik*, 236; Tanındı, "Seçkin Bir Mevlevî'nin," 522.
- 42 KMM 69, y. 146b: Gölpınarlı, *Mevlânâ Müzesi Müzelik*, 96-97.
- 43 Bu düşüncemi ilk kez Tanındı, "Seçkin Bir Mevlevî'nin," 531'de yazmıştım. Düşüncemi son bilgiler ışığında ekler ve yeni yorumlarla tekrarlıyorum.
- 44 İsmail Aka, *Timur ve Devleti* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991), 30.
- 45 Boynunda bukağı olduğu halde sürgüne giden Tatar soyluların hazin yolculuğu hafızalarda derin iz bırakmış olmalı ki, boynunda bukağı olduğu halde oturur pozda bir Tatar soylusunun görsel imgeleri, albüm resmi olarak günümüze kadar gelmiştir: "Esir Tatar soylu" adıyla bilinen bu portrelerin özgün olanının 15. yüzyıl sonlarına doğru Timurlu döneminde Herat'ta hazırlandığını sanıyorum: Ada T. Adamova, *Persian painting and drawing of the 15th-19th centuries from the Ermitage Museum* (Saint-Petersburgh: Ermitage Museum, 1996), 196-197; Ali Nihat Kundak, "An Ottoman Album of Drawings Including European Engravings (TSM, H. 2135)," *Thirteenth International Congress of Turkish Art*, içinde haz. Gèza Dàvid ve Ibohya Gerelyes (Budapest: Hungarian National Museum, 2009), 429, 436.

Dolayısıyla bu ailenin köklerinin Kıpçak-Tatar olduğunu, Timur'un da bu yüzden Tatar ileri gelenlerinden olduğu anlaşılan Müstencid'i de Erzincan'dan Otrar'a sürgün-esir götürdüğünü söylemek hatalı olmayacaktır. Nitekim Müstencid'in Rûm'a dönüş için Halil Sultan'dan izin istemesi de onun Timur'un çevresinde olduğu sırada özgür olmadığına işaret eder.

HSA 554'ün Muhtemel Sahipleri

Müstencid'in sahibi olduğu kitaplarda olduğu gibi bazı el yazma eserlerde ön ve arka yan kâğıtlar ile ilk sayfa kitabın hayat hikâyesiyle ilgili nâdide bilgiler içerir. HSA 554'ün ön yan kâğıdı, ilk iki bölümü ve arka yan kâğıdı eksik halde günümüze gelmiştir. Dolayısıyla kitabın ilk sahibi hakkında bilgilerin yazılmış olduğunu düşündüğüm notlara sahip değiliz. Ancak HSA 554'ü, Kur'ân-ı Kerim dışındaki eserlerde ender görülen bir hat türünde -reyhânî hatla- kopya eden üstat hattat Ahmed b. Mehmed ile ilgili bilinenler konuya açıklık getirmiş ve yukarıdaki satırlarda açıklandığı gibi hattatın Müstencid'in çevresinden biri olduğu anlaşılmıştır.⁴⁶ HSA 554'ün tezhipleriyle Emir Sâtî el-Mevlevî'nin Konya Mevlânâ Müzesi'nde olan kitaplarının tezhipleri aynı elden çıkmamıştır ama onlarla eşit değerde üstat bir müzehhibin işidir ve sultanî bir kitaptır. Satı el-Mevlevî'nin, ölüm tarihinin 5 Cemâziyelevvel 788 (4 Haziran 1386) ve HSA 554'ün tamamlanma tarihinin, evâsit Rebiülevvel 788 (12 Nisan-21 Nisan 1386) olduğu göz önünde tutulursa, kitabın Erzincan'da yaşayan, Konya ile de bağları olan, yüksek kültür sahibi Emir Satı el-Mevlevî ve ailesinin yaşadığı çevrede muhtemel Emir Satı el-Mevlevî veya oğlu Müstencid için hazırlanmış olduğunu düşünüyorum. Müstencid babasının hazırlattığı kitapları nasıl Konya Mevlânâ Celâleddin Rumî'nin türbesine vakfettiyse, HSA 554 nüshasını da aynı yere vakfetmiş olmalıdır. Ancak bu eserde bugün Mevlânâ'nın türbesine vakfedildiğine dair vakıf kaydı yoktur. Vakıf kayıtları genelde kitapların ilk sayfasına veya arka yan kağıdına yazılmıştır. HSA 554'ün ilk iki bölümü ve arka yan kâğıdı kayıptır. Kayıp ilk iki bölümün kitap II. Selim'in eline geçtiğinde de yerinde olmadığını anlıyoruz. Çünkü Selim'in şehzadelik mührü üçüncü bölümün başına, yani kitabın mevcut durumdaki ilk sayfasına basılmıştır. Osmanlı padişahları ve devlet adamlarının vakıf şartında yazılı olan vakıf eserlerini vakfedildikleri yerden çıkarılmaması yasağına genellikle uydukları bilinir.⁴⁷ Şehzade Selim bir vakıf kaydı olmadığı için bu sultanî *Mesnevî* nüshasını sahiplenmekte sakınca görmemiş olmalıdır. Tahta çıkmak üzere İstanbul'a geldiğinde de kitaba *sancaktan gelen* ibaresi yazılarak sultanın diğer kitaplarıyla birlikte Topkapı Sarayı'nın kitap hazinesine yerleştirilmiştir.

HSA 554'ün Topkapı Sarayı'nın kitap hazinesinden Hacı Selim Ağa'ya nasıl intikal ettiği konusuna ise şöyle bir açıklama yapabilirim: Topkapı Sarayı'nın kitap hazinesindeki İslam

46 Hattat Ahmed bin Mehmed el-Mevlevî el-Mütefakkih bilinen iki eserini de başlıklar da dahil nesih hatla yazmış, HSA 554'te ise nesih hattı sadece ketebe satırlarında kullanmıştır. Hattatlar ketebe satırlarını metinden farklı hat karakterinde de yazmıştır.

47 Veziriazam Hekimoğlu Ali Paşa'nın (ö. 1758) vakıf mührünü taşıyan birçok sanatlı kitapta Erdebil'deki Şeyh Safî asitanesinin kitaplarına basılan vakıf mührünün de basılı olması, bu kitapları Ali Paşa'nın Erdebil'de görevli olduğu yıllarda asitaneden aldığını ve Osmanlıların bazen vakıf şartlarına uymadıklarını gösterir: Osman Özgüdenli, "İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Farsça Yazmaların Öyküsü: Bir Giriş," *Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi* XXVII/43 (2008), 30-35.

dünyasının farklı coğrafyalarında hazırlanmış musavver ve müzehhep kitapların mülkiyet kayıtları okunduğunda bazılarının reîsülküttâpların muhallefatından alındığı ve bu kitaplarda sahiplenilmeden öncesine ait Osmanlı sultanın mührünün de basılı olduğu görülüyor.⁴⁸ Hacı Selim Ağa'nın hamisi olan Mustafa Efendi reîsülküttâb olarak görevi gereği Saray'ın kitap hazinesinden sorumlu olanlara yakın olduğu için makaleye konu olan *Mesnevi* nüshasını da Saray'ın kitap hazinesinden ödünç almış, ancak aldığı kitabı geri verememiş olmalıdır.⁴⁹ Diğer taraftan Hacı Selim Ağa da üst düzeyde bir devlet adamıdır. Dolayısıyla o da Saray'ın kitap hazinesinden bu kitabı ödünç almış fakat geri verememiş olabileceği gibi kitap Reîsülküttâp Hacı Mustafa Efendi'ye veya Hacı Selim Ağa'ya hediye edilmiş de olabilir.⁵⁰ Hacı Selim Ağa kitabı sağlığında tesis ettiği kütüphaneye vakfettiği için Topkapı Sarayı'nın kitap hazinesine ait *Mesnevi* artık vakıf malıdır. Dolayısıyla Selim Ağa öldürüldüğünde de değerli bu kitap onun muhallefatında olmadığı için saray hazinesine geri alınamamış, Üsküdar'daki kütüphanede kalmıştır.

İstanbul Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nin bu *Mesnevi* nüshası Orta Çağ İslâm kitap sanatının üstat eller tarafından hazırlanmış ve günümüze birçok örneği gelmiş kitaplarından herhangi biri değildir. Bu kitap ve onunla bağlantılı olduğunu makalem boyunca anlattığım diğer kitaplar bir arada düşünüldüğünde, onların sanat özelliklerinin yanı sıra, ketebe ve mülkiyet kayıtlarının, mühürlerinin, sayfalara yazılmış notlarının okunmasıyla dönemin kültür ortamının aydınlanması için ufuk açıcı bilgiler edinilebileceği görülmüştür. Yaklaşık üç nesil boyunca izi kesin sürülebilen, köklü bir geçmişe, yüksek kültür geleneğine sahip kitapsever bir aile, Anadolu coğrafyasının orta ve doğu kesiminde, komşularıyla da yakınlaşarak oluşturduğu kültür birikimlerini kitaplara yansıttı ve bir kitap hazinesinin günümüze ulaşmasını sağladı. Böylece biri Erzincan ve Konya'da baba-oğul-torun'dan, diğeri İstanbul'da baba, mânevî evlât, öz oğul ve torun'dan oluşan bürokrat, yüksek kültürlü, seçkin kitapsever iki aile aynı ortamda İstanbul'da, Üsküdar'da bir kütüphanede kitaplar sayesinde bir araya gelebildiler.

Yeni araştırmalar Emir Satı ve ailesinin kitap sanatları hamiliği konusunda 14. yüzyılın ikinci yarısında tek olmadığını da gösteriyor. Bunlardan birinin yüksek kültürlü bir seçkin Eretna Devleti'ni yöneten, Sivas Sultanı olarak tanınan Kadı Burhaneddin Ahmed olduğunu söyleyebilirim.⁵¹ Celâyirilerin yönetimindeki Bağdat'ta yetişen Aziz bin Erdeşir-i Esterâbâdi

48 Zeren Tanındı, "Kitapseverlerin Hazinesi: Osmanlılarda Sanatlı Kitaplar/A Treasury for Bibliophiles: Ottoman Illuminated Books," *Uzak Komşu Yakın Anılar: Türkiye-Polonya İlişkilerinin 600 Yılı*, içinde haz. Aşşen Anadol (İstanbul: Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi, 2014), 105-106.

49 İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde T. 1949'da kayıtlı musavver, müzehhep, deri ciltli bir edebiyat kitabı müzeye Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nden getirilmiştir. Nadide kitabın seçkin bir kişi için 1460 civarında Karakoyunlu Türkmenleri döneminde Şiraz veya Bağdat'ta üretilmiş olduğunu düşünüyorum: Çığ, "Türk ve İslam Eserleri," 11. Kitabın ilk yaprağına Hacı Selim Ağa'nın vakıf mührü basılıdır. Aynı sayfada Kanuni Sultan Süleyman'ın oval mührünün de basılı olması kitabın Topkapı Sarayı'nın kitap hazinesine ait olduğunu gösterir. Saray'dan çıkarılarak geri gelmeyen kitaplara ilgili Sultan IV. Mehmed'in (s. 1648-1687) ve Sultan III. Selim'in (s. 1789-1807) hattı hümayunları vardır: İsmail Baykal, "Hazine-i Hümayun ile Bağdat Köşkü ve Revan Odası Saray Kütüphaneleri Hakkında İki Hattı Hümayun," *Tarih Vesikaları* 9/II (1942), 188-191.

50 Topkapı Sarayı'nın kitap hazinesinden ödünç kitap verme ve hediye edilmesiyle ilgili: Necipoğlu, "The Spatial Organization," 30-31.

51 Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar: Eratna Devleti, Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti*,

(ö. 1399?), 1394 civarında Anadolu'ya gelmiş ve ününü iştittiği Kadı Burhaneddin'e sığınmıştır. O, Kadı Burhâneddin için günümüzde *Bezm u Rezm* olarak bilinen *Kitâb menâkıb Burhaneddin fi Tevârih*'i Farsça yazar.⁵² Kadı Burhaneddin'in adeta şahnâmesi gibi yazılmış bu kitabın temize çekilmiş ilk nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir ve eseri Kadı Burhaneddin'in öldürülmesinden kısa bir süre önce Halil es-Sultanî Receb 800'de (Mart 1398) nesih hatla *darü'l-ülâ* Sivas'ta temize çekmiştir (F.17-19).⁵³ Kitabı incelediğimde aslında müzehhep ve musavver olarak sultanî tarzda olacak şekilde tasarlandığını, ancak baş kısmından birkaçı da tezhipli olabilecek yaprağın eksik olduğunu gördüm.⁵⁴ Bilgilerimin şimdiki durumuna göre süslemelerin Kadı Burhaneddin'in 1398'de öldürülmesiyle bitirilemediğini, tasvirler için ayrılan alanların tamamen boş kaldığını, metin arasındaki tezhiplerin bazılarının yapılabildiğini söyleyebilirim. Öyle ki özgün metin arası tezhiplerinde yukarıdaki satırlarda anlattığım Müstencid için hazırlanan Sultan Veled'in *Dîvân* nüshasının tezhiplerinin titreşimlerini bile bulmak mümkündür. Kitabın sonraki sahibi ise Amasya'da şehzadelikliğini geçiren Osmanlı şehzadelerinden biri veya Kadı Burhaneddin'in saray çevresinden bir seçkin olabilir. Levha ve serlevha tezhipleri de 15. yüzyılın başlarında yine bu bölgede veya kitabın ulaştığı Bursa veya Edirne'de, dönemin üstat bir müzehhibi tarafından tamamlanmağa çalışılmış ama o yıllarda da tamamlanamamıştır.⁵⁵

Mutahharten ve Erzincan Emirliği II (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989).

52 Esterâbâdi, *Bezm u Rezm*.

53 Ayasofya 3465, 38 x 28 cm ölçülerindedir. Cildi özgün değildir. Y. 1a'da Sultan II. Bayezid'in (s. 1481-1512) badem biçimli mührü basılıdır ve kitabın isimlerinden biri şu şekilde kayıtlıdır: *kitâb menâkıb Burhaneddin fi tevârih*. Ayrıca bu kitap II. Bayezid'in emriyle saray kütüphanecisi Atufî'nin (ö. 1541) 909'da (1503-04) hazırladığı saray kütüphanesinin kataloğunda da *Kitâb menâkıb Kâdi Burhâneddin fi el-tevârih* adıyla kayıtlıdır: Cornell H. Fleischer ve Kaya Şahin, "On the Works of a Historical Nature in the Bayezid II Library Inventory," *Treasures of Knowledge: An Inventory of the Ottoman Palace Library (1502/03-1503/04)* 1 içinde, haz. Gürlü Necipoğlu vd. (Leiden-Boston: Brill, 2019), 574, 588. Bu bilgi kitabın Topkapı Sarayı'nın kitap hazinesine 1500 yılından önce ulaştığını gösterir. Kitabın 1a yaprağında Sultan I. Mahmud'un vakıf mührünün ve vakıf kaydının olması, onun Topkapı Sarayı'ndan, I. Mahmud'un Ayasofya Camii'ne bitişik yerde 1740'ta tesis ettiği kütüphaneye taşındığını gösterir. Kitap bu kütüphanenin diğer kitaplarıyla birlikte 1968'de Süleymaniye Kütüphanesi'ne taşınmıştır. Eserin 1880'li yılların sonuna doğru Yıldız Sarayı'nda tesis edilen kütüphanelerden birine gönderilme ihtimali de vardı. 1909'da başlayan Yıldız Sarayı'nın tasfiyesi sırasında kitabın tekrar Ayasofya'ya dönmüş olabileceğini düşünüyorum.

54 Bu nüshanın varlığını haber veren ilk bilim insanı, müzeler müdürü, Yıldız Sarayı tasfiye komisyonu üyesi Halil Ethem Eldem'dir (ö. 1938): *Aziz, Bezm u Rezm*, 1-3. Yayınlarda kitabın sanat özelliğinden ve eksik sayfalarından söz edilmemiştir. Yayınlanmış tezhipli bir sayfadan yola çıkarak kitabın eksik sayfalarının Lizbon Gülbenkian Müzesi M. 28'de olduğunu tespit ettim: Eleanor Sims, "The Art of Illumination in Islamic Manuscripts in the Gulbenkian Museum Lizbon," *Halı* 114 (2001): 99. Lizbon sayfaları hakkında daha fazla bilgi veren Elaine Wright'a teşekkür ederim. Söz konusu kitapla ilgili ayrıntı bir çalışmayı yayıma hazırlamaktayım.

55 *Bezm u Rezm*'in levha ve serlevha tezhip tasarımı 807'de (1404-5) İbrahim b. Murad el-Hafız'ın nesih hattıyla yazılan ve aynı kişi tarafından tezhipleri yapılan bir Kuran'ın levha ve serlevha tezhiplerinin tasarımıyla aynıdır: David James, *After Timur: Qur'ans of the 15th and 16th Centuries* (London: The Nour Foundation in association with Azimuth Editions and Oxford University Press, 1992), 49-51. Dönemin tezhipli kitap sanatı etkinliği ve benzer örnekler için: Tanındı, "The Arts of the Book," 221-238; Serpil Bağcı, "Sözden Surete-Sureten Söze: Edirmeli Bir İskendernâme," *Zeren Tanındı Armağanı: İslam Dünyasında Kitap Sanatı ve Kültürü/Zeren Tanındı Festschrift: Art and Culture of Books in the Islamic World*, içinde haz. Aslıhan Erkmen ve Şebnem Tamcan Parlador (İstanbul: Lale Yayıncılık, baskıda), 138-139.

Makaleye konu olan, bazıları Anadolu'da yetişmiş, bazıları başka ülkelerden göçüp gelmiş şairlerin sultanî özelliklerde hazırlanmış el yazmalarını incelediğimde, Anadolu'da her türlü olumsuz koşullarla mücadele eden devlet adamlarının, günlerini savaşlarla geçirmedeği, onların kişisel zevklerinin de olduğu açığa çıktı. İncelmiş estetik beğenilere sahip bu seçkinlerin çevre kültürlerle de ilişkilerinin sürdüğü, sanat etkinliklerini bildikleri de gözler önüne serildi. Diğer taraftan bu değerler Orta Çağ Anadolu coğrafyasında zenginliğin ve yüksek kültürün tanıklarının sadece göz önünde olan mimari eserler olmadığını, el yazma kütüphanelerindeki kitapların da tanıklar olduğunu kanıtladı.

Teşekkür: 1-Onarım sonrasında bu nâdide kitabı bana göstererek sanat özelliği konusunda görüşüme başvurma inceliğinde bulunan, onarımla ortaya çıkan bilgileri benimle cömertçe paylaşan, bitmek bilmeyen sorularımı sabırla yanıtlayan Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Yazma Eser Kurumu Başkanlığı Kitap Şifhanesi ve Arşiv Dairesi Başkanı Nil Baydar'a ve yayın izni veren kütüphane yetkililerine teşekkür ederim. 2- Arapça ve Farsça ibarelerin okunmasındaki yardımları için Abdullah Okal ve Abdurrahim Aygan'a teşekkür ederim. 3- TS.A.1358 numaralı kitapla ilgili bilgi gönderen Zeynep Atbaş'a teşekkür ederim.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Adamova, T. Ada. *Persian Painting and Drawing of the 15th–19th Centuries from the Ermitage Museum*. Saint-Petersburg: Ermitage Museum, 1996.
- Aka, İsmail. *Timur ve Devleti*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991.
- Aktan, Ali. "Memlûklerden Sultan Kalavun ve Hanedanı." *Türk Tarih Kurumu. Belleten* LIX/226 (1995): 605-620.
- Artan, Tülay. "El Yazmaları Işığında Bir Çevre ve Çehre Eskizi: Kadızâdeliler, Müceddidiler ve Damad İbrahim Paşa (1730)." *Müteferrika* 50 (2016): 51-143.
- Artan, Tülay. "18. Yüzyıl Başında Osmanlı Bilgi Üretimi ve Dağılımı: Yazma Eser Koleksiyonları ve Koleksiyonerler Arasında Şehit Ali Paşa'nın Yeri." *Müteferrika* 58/2 (2020): 5-40.
- Atbaş, Zeynep. "Topkapı Sarayı Müzesi III. Ahmed Kütüphanesi'ne Kayıtlı Kitaplardaki Mühür ve Mülkiyet Kayıtları/Stamps and Ownership Records on Books in the Ahmed III Collection of the Topkapı Palace Museum Library." *ICTA: 16th International Congress of Turkish Art/16. Uluslararası Türk Sanatları Kongresi, 3-5 October/Ekim 2019. Bildiriler*; hazırlayan Serpil Bağcı, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023 (baskıda)
- Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî. *Bezm u Rezm. Eğlence ve Savaş*. Çeviren Mürsel Öztürk. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
- Bağcı, Serpil. "Resimlerin Anlattığı İskendernâme: Üç Musavver Osmanlı Nüshası." *İskendernâme. İnceleme-Tenkritli Metin. Ahmedî*, 2 cilt, hazırlayan Robert Dankoff içinde 85-122. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2020.

- Serpil Bağcı. “Sözden Surete-Suretten Söze: Edirneli Bir *İskendernâme*.” *Zeren Tanındı Armağanı: İslam Dünyasında Kitap Sanatı ve Kültürü/Zeren Tanındı Festschrift: Art and Culture of Books in the Islamic World*, hazırlayan Aslıhan Erkmen ve Şebnem Tamcan Parladr içinde 127-141. İstanbul: Lale Yayıncılık, baskıda.
- Baydar, Nil. “Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Turhan Valide Koleksiyonundaki Sultan II. Mehmed’e İthaf Edilen Yazma Kitaplar: Kodikolojik Bir İnceleme.” *ICTA: 16th International Congress of Turkish Art/16.Uluslararası Türk Sanatları Kongresi, 3-5 October/Ekim 2019. Bildiriler*, hazırlayan Serpil Bağcı, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023, (baskıda)
- Baykal, İsmail. “Hazine-i Hümayun ile Bağdad Köşkü ve Revan Odası Saray Kütüphaneleri Hakkında iki Hattı Hümayun.” *Tarih Vesikaları* 9/II (1942): 188-191.
- Behrens-Abouseif, Doris. *The Book in Mamluk Egypt and Syria (1250-1517). Scribes, Libraries and Market*. Leiden ve Boston: Brill, 2018.
- Çığ, Kemal. “Türk ve İslam Eserleri Müzesindeki Minyatürlü Kitapların Kataloğu.” *Şarkiyat Mecmuası* III (1958): 50-90.
- Demircan Aksoy, Zeynep. “XIV. Yüzyıl Anadolu Türk Tezhip Sanatı Tasarımları.” Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, 2011.
- Duda, Dorothea. *Die illuminierten Handschriften und Inkunabeln Österreichischen Nationalbibliothek. Islamische Handschriften I. Persische Handschriften. Text und Tafelband*. Wien: Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1983.
- Eyice, Semavi. “Âşir Efendi Kütüphanesi: Mimari.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 4: 8-9. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991.
- Erünsal, E. İsmail. “Hacı Selim Ağa Kütüphanesi.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 14: 498. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996.
- Erünsal E. İsmail. *Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri. Tarihi Gelişimi ve Organizasyonu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2008.
- Erünsal E. İsmail. *Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik. Tarihi Gelişimi ve Organizasyonu*. İstanbul: Timaş, 2015.
- Fleischer, Cornell H. ve Kaya Şahin. “On the Works of a Historical Nature in the Bayezid II Library Inventory,” *Treasures of Knowledge: An Inventory of the Ottoman Palace Library (1502/03-1503/04)* 1, hazırlayan Gülru Necipoğlu, Cemal Kafadar ve Cornell H. Fleischer, içinde 569-596. Leiden-Boston: Brill, 2019.
- Gölpınarlı, Abdülbâkî. *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu*. 4 cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1967-1974.
- Gölpınarlı, Abdülbâkî *Mevlânâ Müzesi Müzelik Yazma Kitaplar Kataloğu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003.
- Jackson, Cailah. *Islamic Manuscripts of Late Medieval Rûm. 1270s-1370s. Productions, Patronage and the Arts of the Book*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2020.
- Jackson, Cailah. “The 1373 *Maşnavî* of Tāj al-Dīn Shaykh Ḥusayn Bey.” *Journal of the Royal Asiatic Society* 31/2 (2021): 195-217.
- James, David. *Qur’āns of the Mamlûks*. London: Alexandria Press, 1988.
- James, David. *After Timur: Qur’āns of the 15th and 16th Centuries*. London: The Nour Foundation in association with Azimuth Editions and Oxford University Press, 1992.
- Karatay, F. Ethem. *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Farsça Yazmalar Kataloğu*. İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi, 1961.

- Korkmaz, Hasan. "Süleymaniye Kütüphanesinde Bulunan Mesnevi'lerin Bezeme Özellikleri." Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2008.
- Kundak, Ali Nihat. "An Ottoman Album of Drawings Including European Engravings (TSM, H. 2135)." *Thirteenth International Congress of Turkish Art*, hazırlayan Gèza Dàvid ve Ibolya Gerelyes içinde 423-437. Budapest: Hungarian National Museum, 2009.
- Kut, Günay ve Nimet Bayraktar. *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1984.
- Lings, Martin. *Kur'an Hat ve Tezhibinden Pırıltılar*. Çeviren: Turan Koç. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, 2012.
- Melville, Charles. "Genealogy and Exemplary Rulership in the Tarikh-i Chingiz Khan." *Living Islamic History: Studies in Honour of Professor Carole Hillenbrand*, hazırlayan Yasir Suleiman içinde 129-150. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2010.
- Necipoglu, Gülrü. *The Age of Sinan. Architectural Culture in the Otoman Empire*. London: Reaktion Books, 2005.
- Necipoglu, Gülrü, Cemal Kafadar ve Cornell H. Fleischer. hazırlayan. *Treasures of Knowledge: An Inventory of the Ottoman Palace Library (1502/03-1503/04)*. 2 cilt. Leiden-Boston: Brill, 2019.
- Necipoglu, Gülrü. "The Spatial Organization of Knowledge in the Ottoman Palace Library: An Encyclopedic Collection and its Inventory." *Treasures of Knowledge: An Inventory of the Ottoman Palace Library (1502/03-1503/04)* 2 cilt, hazırlayan Gülrü Necipoglu, Cemal Kafadar ve Cornell H. Fleischer içinde 1-77, 1011-1074. Leiden-Boston: Brill, 2019.
- Oral, Zeki. "Kitap Kitabeleri." *Anıt* 14 (1950): 10-14.
- Özgüdenli, Osman. "İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Farsça Yazmaların Öyküsü: Bir Giriş." *Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi* XXVII/43 (2008): 1-75.
- Peacock, Andrew, C. S. *Islam, Literature and Society in Mongol Anatolia*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019.
- Richard, Francis. "Dīvānī ou Ta'liq. Un calligraphe au service de Mehmet II, Sayyidī Mohammad Monšī," *Les Manuscrits du Moyen-Orient. Essais de codicologie et de paléographie. Actes du coleque d'Istanbul (Istanbul, 26-29 Mai 1986)*, hazırlayan François Dèroche içinde 89-93. İstanbul ve Paris: Institut français d'études anatoliennes et Bibliothèque Nationale, 1989.
- Sezer, Yavuz. "The Architecture of Bibliophilia: Eighteenth Century Ottoman Libraries." Doktora Tezi, Massachusetts Institute of Technology 2016.
- Sims, Eleanor. "The Art of Illumination in Islamic Manuscripts in the Gulbenkian Museum Lizbon." *Halı* 114 (2001): 96-99.
- Sobernheim, M. "Kalavun." *İslâm Ansiklopedisi* 6: 121-123. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1967.
- Soudavar, Abolala ve Milo Cleveland Beach. *Art of the Persian Courts. Selections from the Art and History Trust Collection*. New York: Rizzoli, 1992.
- Takamatsu, Yoichi, "I. Mahmud Döneminde Ayasofya Kütüphanesi ve Koleksiyonu." *Gölgelenen Sultan, Unutulan Yıllar. I. Mahmud ve Dönemi (1730-1754)* 2 cilt, hazırlayan Hatice Aynur içinde 309-356. İstanbul: Dergah, 2020.
- Tanırdı, Zeren. "1278 Tarihli En Eski Mesnevi'nin Tezhipleri." *Kültür ve Sanat* 8 (1990): 17-22.
- Tanırdı, Zeren. "Seçkin Bir Mevlevi'nin Tezhipli Kitapları." *M. Uğur Derman 65 Yaş Armağanı*, hazırlayan Irvin C. Schick içinde, 513-536. İstanbul: Sabancı Üniversitesi, 2000.

- Tanındı, Zeren. “Anadolu Selçuklu Sanatında Tezhip: Müzehhip Muhlis b. Abdullah el-Hindi ve Halefleri.” *Arkeoloji ve Sanat Tarihi Araştırmaları. Yıldız Demiriz’e Armağan*, hazırlayan M. Baha Tanman ve Uşun Tükel içinde 141-150. İstanbul: Simurg, 2001.
- Tanındı, Zeren. “Mevlâna Celâleddin Rûmî’nin ve Sultan Veled’in Konya Mevlâna Müzesindeki Eserlerinin Tezhipli İlk Örnekleri.” *Mevlâna Ocağı. Mevlâna’nın Doğumunun 800. Yılına Armağan*, hazırlayan M. Bayyigit içinde 163-167. Konya: Kombassan Vakfı, 2007.
- Tanındı, Zeren. “The Arts of the Book: Patrons and Interactions in Erzincan between 1365 and 1410.” *At the Crossroads of Empires: 14th and 15th Century Eastern Anatolia. Proceedings of the International Symposium held in Istanbul, 4th-6th May 2007*, hazırlayan Deniz Beyazıt ve Simon Rettig içinde, 221-238. Paris: De Boccard, 2012.
- Tanındı, Zeren. “Kitapseverlerin Hazinesi: Osmanlılarda Sanatlı Kitaplar/A Treasury for Bibliophiles: Ottoman Illuminated Books.” *Uzak Komşu Yakın Anılar. Türkiye-Polonya İlişkilerinin 600 Yılı*, hazırlayan Ayşen Anadol içinde 96-109. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi, 2014.
- Tanındı, Zeren. “Kitap Sanatında II. Selim Dönemi.” *Sultan II. Selim Dönemi ve Bursa*, hazırlayan Fırat Yaşa içinde 367-391. Bursa: Osmangazi Belediyesi, 2020.
- Tekindağ, M. C. Şehabeddin. *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1961.
- Turan, Şerafettin. “II. Selim.” *İslâm Ansiklopedisi* 10: 434-441. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1966.
- Uzunçarşılı, İsmail H. *Osmanlı Tarihi*. 3 cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.
- Yoltar Yıldırım, Ayşin. “Mevlâna Müzesi’ndeki II. Selim’in Karapınar Camii’ne Vakfettiği Kur’an-ı Kerimler.” *Mevlâna Ocağı*, hazırlayan Mehmet Bayyigit içinde 359-384. Konya: Kombassan Vakfı, 2007.
- Yücel, Yaşar. *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar. Eratna Devleti, Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti, Mutahharten ve Erzincan Emirliği II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989.

RESİMLER

Resim 1: Kayıtlar ve mühürler. *Mesnevî-i Manevî'l-Mevlevî*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Hacı Selim Ağa Yazma Eser Kütüphanesi. No. 554, y.1a.

Resim 2: Ketebe sayfası. *Mesnevi-i Manevî' l-Mevlevî*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Hacı Selim Ağa Yazma Eser Kütüphanesi. No. 554, y.185b.

Resim 3: Serlevha. *Mesnevî-i Manevîü 'l-Mevlevî*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Hacı Selim Ağa Yazma Eser Kütüphanesi. No. 554, y.1b-2a.

Resim 4: Serlevha. *Mesnevî-i Manevîü 'l-Mevlevî*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Hacı Selim Ağa Yazma Eser Kütüphanesi. No. 554, y.50b-51a.

Resim 5: Serlevha. *Mesnevî-i Manevîü'l-Mevlevî*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Hacı Selim Ağa Yazma Eser Kütüphanesi. No. 554, y.89b-90a.

Resim 6: Serlevha. *Mesnevî-i Manevîü'l-Mevlevî*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Hacı Selim Ağa Yazma Eser Kütüphanesi. No.554, y.135b-136a.

Resim 7: Unvân. *Mesnevî-i Manevîü'l-Mevlevî*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Hacı Selim Ağa Yazma Eser Kütüphanesi. No. 554, y.2b.

Resim 8: Unvân. *Mesnevî-i Manevîü'l-Mevlevî*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Hacı Selim Ağa Yazma Eser Kütüphanesi. No. 554, y.51b.

Resim 9: Unvân. *Mesnevî-i Manevîü'l-Mevlevî*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Hacı Selim Ağa Yazma Eser Kütüphanesi. No. 554, y.90b.

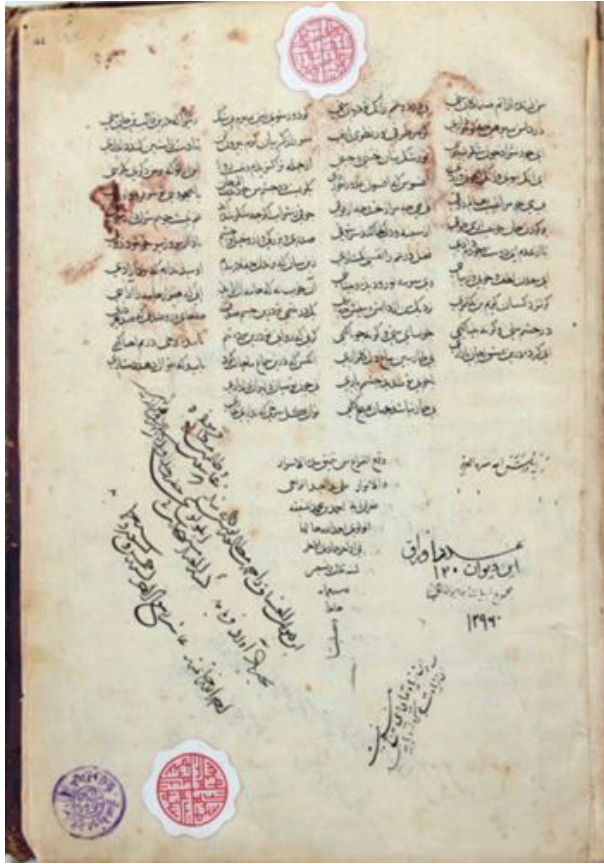
Resim 10: Unvân. *Mesnevî-i Manevîü'l-Mevlevî*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Hacı Selim Ağa Yazma Eser Kütüphanesi. No. 554, y.136b.

Resim 11: Serlevha. *Dîvân-ı Sultan Veled*. Konya Mevlânâ Müzesi. No. 75, y.1b-2a.

Resim 12: Unvân. *Dîvân-ı Sultan Veled*. Konya Mevlânâ Müzesi. No. 75, y.2b.

Resim 13: Ketebe ve Müstencid'in kaydı. *Dîvân-ı Sultan Veled*.
Konya Mevlana Müzesi.No.75, 122a.

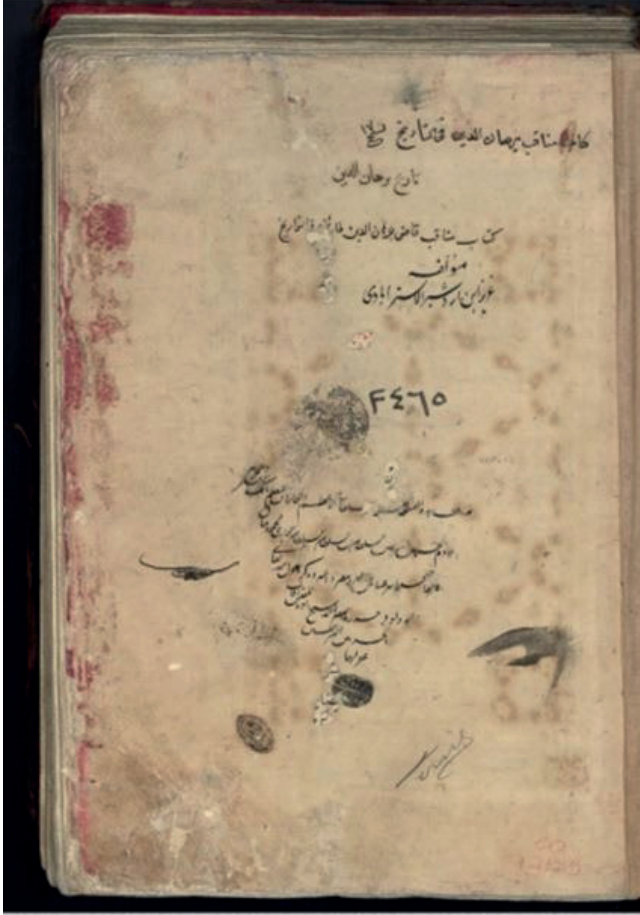
Resim 14: Müstencid'in kaydı. *Divân-ı Sultan Veled*.
Konya Mevlana Müzesi. No. 75, y.122b.

Resim 15: Mu'tezid b. Müstencid'in notları. *Divân-ı Sultan Veled*.
Konya Mevlana Müzesi. No. 75, y.1a.

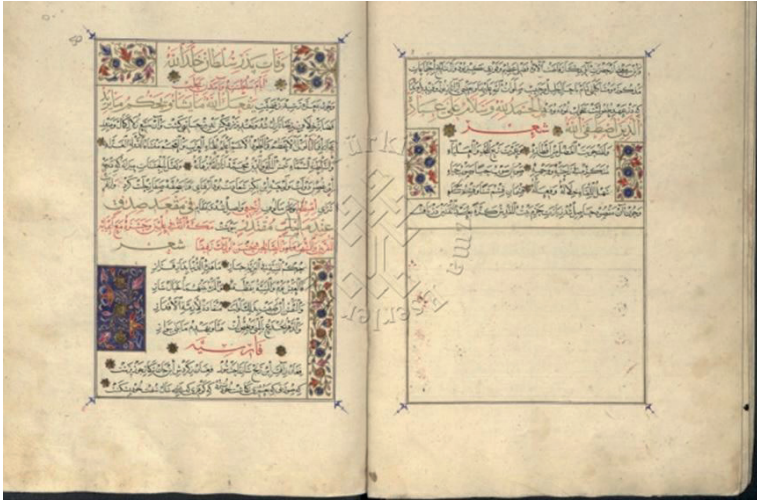
Resim 16: Tezhipli daireler içinde kitabın kim için hazırlandığı ve kopya tarihi yazılıdır. Dairenin dışında Müstencid'in vakıf kaydı ve diğer notları. *Dîvân-ı Kebîr*: Konya Mevlana Müzesi. No. 69, y.146b.

Resim 17: *Bezm u Rezm*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 3465, y.1a.

Resim 18: Tamamlanamamış levha tezhip. *Bezm u Rezm*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 3465, y.1b-2a.

Resim 19: Resim için ayrılan alan ve tezhipler. *Bezm u Rezm*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 3465, y.49b-50a.